

Liikkeen kielentämisen variaatio lähisukukielissä: Väylän alun ja lopun ilmaisu suomessa ja virossa

Emilia Tuuri
Tampereen yliopisto

Maija Belliard
Tampereen yliopisto

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan suomen ja viron tapoja ilmaista väylän alkua ja loppua paikannuutokseen johtavissa liiketilanteissa. Erityisesti huomion kohteena ovat liikkeen ilmaisuuden typologisessa tutkimuksessa keskeiset rajanylitystilanteet, joissa muuttuja siirtyy kiintopisteen muodostamaan rajattuun tilaan (esim. Poika astuu luolaan) tai rajatusta tilasta pois (esim. Poika astuu ulos luolasta). Näiden tilanteiden ilmaisua tarkastellaan kahdella tasolla: yhtäältä sen kannalta, miten yksimielisesti rajanylitykset huomioidaan kielennöksissä, ja toisaalta sen kannalta, millaisin ilmaisukeinoin rajanylityksiä kummassakin kielessä ilmaistaan.

Liikkeen kielentämisen typologisissa esityksissä suomalais-ugrilaiset kielet on luokiteltu satelliittikehyskieliksi, mutta typologisen näkökulman huomioiva empiirinen tutkimus liikkeen merkitysten jäsentymisestä näissä kielissä sekä ylipäättään synteettisissä sijakielissä on ollut vähäistä. Tässä artikkelissa suomea ja viroa tarkastellaan etenkin typologisessa tutkimuksessa keskeisten kategorioiden eli verbien ja ns. satelliittielementtien kannalta.

Liikevideoista koostuvan elisitaatiokehityksen avulla kootut aineistot mahdollistavat systemaattisen vertailun yhtäältä kielten välillä ja toisaalta suhteessa visuaalisiin stimuluksiin. Analyysi osoittaa, että videoilla nähdyt väylän alut ja loput, erityisesti rajanylityksen sisältävät, tulevat suomessa ja virossa hyvin yksimielisesti ilmaistuiksi. Kielten välillä on kuitenkin selkeitä eroja siinä, millaisia kielenyksiköitä ilmauksissa käytetään, eikä kumpikaan kielistä jäsenny yksiselitteisesti suhteessa typologisiin yleistyksiin. Virossa satelliittimaisen adverbinaiksen (esim. *välja* 'ulos') käyttö on tavallisempaa kuin suomessa, suomi puolestaan hyödyntää enemmän satelliittikehyskielille tyypillisinä pidettyjä liikkumisen tapaa ilmaisevia verbejä. Molemmissa kielissä huomio kiinnittyy myös deiktisten verbien keskeisyyteen liikekielennöksissä, ja vertailu paljastaa lähisukukielten väliltä monisyisiä eroja näiden verbien käytössä.

Avainsanat: liikkeen kielentäminen, kielitypologia, väylä, rajanylitys, elisitaatio, suomi, viro

Abstract

This article discusses the ways Finnish and Estonian speakers express the beginning and end of path in translocative motion situations. Special attention is paid to boundary-crossing situations that are central in the typological research of motion expressions: the figure entering (e.g. A boy steps into a cave) or exiting (e.g. A boy steps out of a cave) a bounded space. This article observes, first, how unanimously these meanings become expressed in general, and second, what kind of linguistic resources are used in the expressions.

In the typology of motion expressions, Finno-Ugric languages have been classified as satellite-framed, but empirical evidence on this matter has rarely been discussed in the literature. In general, synthetic case languages have played a marginal role in motion typology. This article concentrates on the typologically central categories, that is, verbs and satellite elements, in Finnish and Estonian.

The data have been collected with an elicitation grid, which enables a systematic comparison between the languages in question and with respect to the visual stimuli. The analysis shows that the ends and beginnings of path, especially the ones with boundary-crossing, tend to be rather unanimously expressed in Finnish and Estonian. However, there are considerable differences in the linguistic resources used. Neither of the languages can unequivocally be classified as satellite-framed. In Estonian, satellite-like elements, such as *välja* 'out', are used more than in Finnish. The speakers of Finnish, on the other hand, are more likely to express the Manner of motion in verbs, which has typically been connected to satellite-framed languages. In both languages, the role of deictic motion verbs in boundary-crossing contexts is notable, and the analysis reveals intricate differences between these verbs in Finnish and Estonian.

Keywords: expression of motion, linguistic typology, path, boundary-crossing, elicitation, Finnish, Estonian

1 Johdanto

Liikeilmausten typologinen tarkastelu on ollut viime vuosikymmeninä runsasta. Talmy (2000) jakaa kielet kahteen päätyyppiin sen mukaan, missä elementissä niissä pääasiassa ilmaistaan liikeilmauksen väylä. Väylän ensisijaisesti pääverbissä ilmaisevia kieliä hän kutsuu *verbikehyskieliksi* (*verb-framed languages*, esim. ranska: *La femme entre dans la grotte* 'Nainen menee sisään luolaan') ja väylän ensisijaisesti pääverbin ulkopuolella niin sanotuissa satelliittielementeissä eli esimerkiksi partikkeleissa tai verbiprefikseissä ilmaisevia kieliä *satelliittikehyskieliksi* (*satellite-framed languages*,

esim. ruotsi: *Kvinnan går in i grottan* 'Nainen menee sisään luolaan').¹ Teoria on herättänyt runsaasti jatkotutkimusta, jonka yhtenä linjana on kulkenut oletettujen kielityyppien sisäisen variaation kartoittaminen. Fagard ym. (2017) huomauttavat, että tätä variaatiota on kuvattu erityisesti oletettujen verbikehyskielten osalta (esim. Iacobini 2009; Kopecka 2009; Hijazo-Gascón & Ibarretxe-Antuñano 2013), kun taas oletetun satelliittikehystyyppin tarkastelu on ollut vähäistä. Sekin satelliittikehyskielten vertailu, jota on tehty, on lähinnä keskittynyt indoeurooppalaisiin satelliittikehyskieliin. Erityisesti slaavilaisia kieliä on tarkasteltu suhteessa englantiin (esim. Hasko 2010; Filipović 2013; Łozińska & Pietrewicz 2018).

Tämä artikkeli pureutuu oletetun satelliittikehystyyppin sisäiseen variaatioon sellaisten kielten osalta, joita on liikeilmausten typologian kannalta tarkasteltu toistaiseksi melko vähän: suomen ja viron (ks. kuitenkin suomesta esim. Pasanen & Pakkala-Weckström 2008; Ojutkangas tekeillä; Tuuri 2021; virosta esim. Pajusalu ym. 2012; Taremaa 2017).² Ne ovat rakenteellisesti kiinnostavia Talmyn typologian näkökulmasta, ja vaikka Talmy (2000: 60) määrittelee ne satelliittikehyskieliksi, empiirisesti asiaa on toistaiseksi tarkasteltu vähän (ks. kuitenkin Wälchli 2001). Ei ole myöskään selvää, kattaako satelliitin määritelmä oikeastaan sijamuotoja, jotka ovat kummassakin kielessä ensisijainen muotokeino spatiaalisen siirtymän ilmaisuun (ks. Imbert ym. 2011). Esimerkiksi Naidu ym. (2018) katsovat, että satelliitti ei voi kattaa sijoja ja adpositioita, ja esittävät alustavan ehdotuksen suomalais-ugrilaisien kielten kuulumisesta *sijakehyskieliin* (*case-framed languages*), jossa keskeisenä piirteenä on sijajärjestelmän laaja hyödyntäminen väylän ilmaisemisessa. Tämän ehdotuksen arviointi edellyttäisi luonnollisesti laajempaa sijakielten keinojen vertailua. On myös syytä huomioida, että vaikka suomi ja viro ovat lähisukukieliä, niiden välillä on myös typologisia eroja. Viro esimerkiksi hyödyntää suomea laajemmin analyttisiä rakenteita (esim. Metslang 1994), mikä voi kasvattaa niin adpositiorakenteiden kuin satelliittimaisen ilmaisunkin käyttöä viron liikeilmauksissa.

¹ Talmyn mallia on myös täydennetty ehdotuksilla muista kielentämistyypeistä. Niistä tunnetuimpana on syytä mainita Slobinin (2004) *vertaiskehyskielet* (*equipollently-framed languages*), joissa liikkeen väylää ja tapaa kielennetään tasavertaisilla elementeillä, esimerkiksi seriaaliverbirakenteen verbeillä, kuten thaissa (ks. myös Zlatev & Yangklang 2004). Kiitämme *Finnish Journal of Linguisticsin* anonyymia arvioijaa termin suomennoksesta, jota käyttää myös Kajita (2021).

² Spatiaalisten merkitysten tutkimusta on molemmista kielistä tehty paljon erityisesti kognitiivisesti suuntautuneen kielentutkimuksen piirissä. Tämän artikkelin mitassa keskitymme liikkeen ilmaisuun nimenomaan liikkeen kielentämisen typologian näkökulmasta käsitteleviin tutkimuksiin.

Liikkeen ilmaisua tavataan jäsentää semanttisten kategorioiden avulla. Liikeilmausten typologiassa tyypillisesti tarkastellun paikanmuutokseen johtavan liikkeen katsotaan koostuvan muuttujan siirtymästä suhteessa kiintopisteeseen ja mahdollisesti johonkin viitekehyykseen, jollakin tavalla, johonkin suuntaan ja jonkinlaista väylää edeten. Tässä artikkelissa keskeiseksi nousee erityisesti *wäylän* käsite. Aineistostamme poimittu esimerkki (1) havainnollistaa *wäylän* kolme vaihetta (esim. Zlatev ym. 2010; Blomberg 2014), joista keskitymme *wäylän* ALUN ja LOPUN ilmaisuun.³

- (1) *Mies kulki metsästä* ALKU *luolaan* LOPPU *kolmen henkilön ohi* KESKIVAIHE [trFi#11-068]⁴

Olemme keränneet tutkimuksen aineiston visuaalisella elisitaatiotyökalulla, joten pystymme vertaamaan suomea ja viroa systemaattisesti. Elisitoitujen ilmausten konteksti on selvä: niitä voi tarkastella suhteessa videolla nähtäviin liiketilanteisiin. Lisäksi aineisto sisältää luonnollisesti kielentäjäyksilöiden välistä variaatiota, jonka määrä vaihtelee kielennettävän tilanteen mukaan. Virikemateriaali antaa mahdollisuuksia erilaisille tulkinnoille, ja tästä muodostuu hedelmällinen lähtökohta tarkastella variaatiota: Millaisten liiketilanteiden kielentämisestä suomenkieliset ovat yksimielisiä, entä vironkieliset? Missä määrin yksimielisesti kielennetyt tilanteet ovat kielissä samoja, entä millaisissa kohdissa ilmenee variaatiota? Selittävätkö kielten erilaiset spatioaalisen ilmaisun resurssit variaatiota?

Tutkimme ensin, kuinka yksimielisesti suomen ja viron puhujat kielentävät spatioaalisesti rajattuina videoita, joissa näkyy rajatun *wäylän* ALKU tai LOPPU, sekä miten yksimielisesti kielentyvät *wäylän* ALUSSA ja LOPUSSA tapahtuvat rajanylitykset eli siirtymät ulos ja sisään rajatusta tilasta. Kun variaatiosta on näin muodostunut yleiskuva, tarkastelemme *wäylän* ALUN ja LOPUN rajanylityksen ilmauksia muotokeinojen tasolla. Sijailmaisu on suomessa ja virossa näiden merkitysten ilmaisussa käytännössä aina mukana, joten kiinnostavaa onkin tarkastella, mihin muihin muotokeinoihin sijaan lisäksi spatioaalisen siirtymän ilmaisu jakaantuu (ks. Sinhan & Kutevan (1995) semanttisen distribuution periaate). Tarkastelemme erityisesti satelliittimaisia tilagrammeja (esim. *ulos* ja *wälja* 'ulos') sekä *wäylän* ALUN ja LOPUN

³ Suomenkielisten konventioiden mukaisesti kirjoitamme pienellä semanttiset kategoriat, kuten *wäylän* (*Path*) ja muuttujan (*Figure*). Kategorioiden arvot, kuten *wäylän* ALUN ja LOPUN, merkitsemme kapitaleilla.

⁴ Aineistoviittauksissa ovat mukana seuraavat tiedot: aineistonkeruutyökalun lyhenne (tr = Trajectoire), kielen lyhenne (Fi = suomi, Ee = viro), koehenkilön tunnistenumero sekä stimulusvideon numero.

rajanylityksiin liittyvää verbi-ilmaisua.⁵ Rajanylitystilanteiden ilmaisua on tarkasteltu paljon verbikehyskielten osalta, koska niissä tapaverbien käyttö rajanylitysilmauksissa on epätyypillistä (esim. Aske 1989; Özçaliskan 2015). Rajanylitykseen voi kuitenkin liittyä erityispiirteitä myös kielissä, joissa niin sanottua rajanylityksärajoitetta ei ole (ks. Fagard ym. 2016; Taremaa 2017), kuten tutkimuksemme osaltaan osoittaa.

Luvussa 2 esittelemme liikeilmauksiin liittyviä typologisia yleistyksiä sekä liikeilmausten semanttisessa analyysissä käyttämiämme käsitteitä. Luvussa 3 kuvaamme käyttämäämme elisitaatiometodia sekä esittelemme aineistot. Luku 4 vertaa väylän ALUN ja LOPUN ilmauksissa esiintyvää rajatun ja rajanylitysten ilmaisua. Luvussa 5 tarkastelemme väylän ALUN ja LOPUN rajanylitysten ilmaisuun käytettyjä resursseja, pääasiassa typologisen tutkimuksen keskiössä olevia satelliitteja ja verbejä. Luvussa 6 syvennymme deiktisten verbien asemaan rajanylitysten ilmaisussa sekä suomen ja viron eroihin deiktisten verbien käytössä. Luku 7 vetää yhteen artikkelin tulokset.

2 Liikkeen kielentäminen

2.1 Liikeilmausten tarkastelun semanttisia lähtökohtia

Paikkaan ja liikkeeseen liittyvää kokemusta pidetään kognitiivisesti perustavanlaatuisena, joten kielentväliset erot näiden merkitysten ilmaisussa ovat herättäneet laajaa mielenkiintoa. Liikkeen kuvauksessa käytetyt semanttiset kategoriat ovat eri tutkimuksissa suunnilleen samoja mutta hiukan eri tavoin määriteltyjä ja rajattuja. Kuvauksissa erotetaan (vaihtelevin termein) liikkuva *muuttuja* sekä *kiintopiste*, johon muuttujan liike suhteutuu (esim. Talmy 1985). Eri teorioiden rajanvedot vaihtelevat sen suhteen, miten muuttujan spatiaalinen siirtymä kuvataan. Tässä artikkelissa sovellamme Zlatevin (2007) Holistic Spatial Semantics -kehyksen (HSS) kategorioita (ks. myös Blomberg 2014).

Käytämme tarkastelemistamme tilanteista Zlatevin ym. (2010) tapaan yläkäsitettä *liiketilanne* (*motion situation*), koska se kattaa erityyppiset spatiaaliset tilanteet paremmin kuin Talmyn käyttämä *liiketapahtuman* (*motion*

⁵ Dumitrescu (2018) esittää *tilagrammia* kattokäsitteeksi spatiaalisia suhteita ilmaiseville kielenaineiksille (muunkintyyppisiä suhteita ilmaisevan *grammin* sijaan). Käsite kattaa niin sijat, adpositiot, relationaaliset substantiivit kuin adverbikitkin. Tässä artikkelissa käsittelemme erityisesti *ulos-* ja *välja-*elementtien kaltaisia kielenyksiköitä, jotka ovat tutkimissamme kielissä lähinnä Talmyn (1985) satelliitin kategoriaa mutta joiden kieliopillinen status on osin monitulkintainen ja mahdollisesti suomessa ja virossa hiukan erilainenkin (ks. § 5.1). Tilagrammin käsite siis soveltuu niihin hyvin.

event) käsite (ks. Lyons 1977: 483). Liiketilanteen käsitteeseen sisältyy sekä translokatiivinen että ei-translokatiivinen liike. *Translokaatio* määritellään HSS-kehyksessä muuttujan paikanmuutokseksi johonkin spatiaaliseen viitekehykseen nähden (Zlatev ym. 2010; Blomberg 2014; Naidu ym. 2018). Tilasuhteiden tarkastelussa tyypillisesti käytetyt *spatiaaliset viitekehykset* (*frames of reference*, esim. Levinson 2003) laajennetaan kehyksessä kattamaan paremmin myös liikkeen ilmaisu, jolloin niihin sisältyvät projekttiivisten, näkökulman mukaan muuttuvien relaatioiden (esim. edessä) lisäksi myös topologiset eli näkökulmasta riippumattomat relaatiot (esim. sisällä). Translokaatio voi Zlatevin ym. (2010) mukaan suhteutua joko johonkin objektiin (esim. *Tyttö juoksee taloon / talon ohi*), tilanteen osallistujan tai havainnoijan näkökulmaan (esim. *Tyttö juoksee tūnnepāin*; *Tyttö juoksee puun editse*) tai elinympäristön määrittämiin kiinteisiin suuntiin, kuten ilman-suuntiin (esim. *Tyttö juoksee lūnteen pāin*). Ei-translokatiivinen liiketilanne ei sisällä siirtymää suhteessa kiintopisteeseen, vaikka mahdollisesti sijoittaakin tilanteen johonkin lokaatioon (esim. *Tyttö hyppii*; *Tyttö juoksee metsässä*). Tässä artikkelissa tarkastelemme nimenomaan translokatiivisia liikeilmauksia (aineiston rajauksista ks. § 3).

Väylä (*Path*) määritellään HSS-kehyksessä skemaattisesti, eli liikkeen merkitys on erotettu väylän merkityksestä. Tyypillisemmin väylällä on tarkoitettu laajasti koko spatiaalista siirtymää; esimerkiksi Talmylla (2000) väylä on koko liiketapahtuman ydinskeema (myös esim. Jackendoff 1990). HSS-kehys erottelee selvimmin vertailemamme kielenainekset: skemaattinen väylä spesifioi vain translokatiivisen liikkeen ALUN, KESKIVAIHEEN tai LOPUN – näille kolmelle vaiheelle on kielissä tyypillisesti omat ilmaisukeinonsa, ja tavallisesti yksi ilmaisukeino ilmaisee näistä nimenomaan yhtä kerrallaan (Blomberg 2014: 74–75).⁶ *Liike* on kehyksessä oma dikotominen kategoriansa, joka saa joko arvon + tai –, jolloin esimerkiksi ns. fiktiivisen liikkeen ilmaukset voidaan kuvata siten, että mukana on jokin skemaattisen väylän vaiheista mutta ei liikettä (Blomberg 2014: 74).

HSS-kehyksessä väylän vaiheet liittyvät nimenomaan spatiaalisesti *rajaattuun* (*bounded*) liikkeeseen. Sen lisäksi kehyksessä erotetaan *rajaamatto-*

⁶ Väylän ALULLE läheistä merkityskategoriaa on kirjallisuudessa tyypillisesti kutsuttu *lähteeksi* (*source*), väylän LOPULLE läheistä *kohteeksi* (*goal*) (esim. Jackendoff 1990; Langacker 2008). Väylän KESKIVAIHETTA suunnilleen vastaavasta kategoriasta on puhuttu esimerkiksi *reitillä* (*route* tai *via*) (esim. Jackendoff 1990). Kohde, lähde ja reitti kuitenkin tavallisesti kattavat myös rajaamattoman liikeradan ilmaisen (esim. *taloa kohti, tietä pitkin*), kun taas HSS-kehysten väylä kattaa vain rajatut liikeradat.

Taulukko 1. Esimerkkejä rajatuista ja rajaamattomista liikeilmauksista suomeksi ja viroksi. Rajattu liikeilmaus voi sisältää rajanylityksen (alleviivattu esimerkkeihin) tai olla sisältämättä.

Rajattu		Rajaamaton	
suomi	viro	suomi	viro
<i>luolaan</i>	<i>koopasse</i>	<i>luolaa kohti</i>	<i>koopa poole</i>
<i>luolasta</i>	<i>koopast</i>	<i>luolasta poispäin</i>	<i>koopast eemale</i>
<i>luolalle</i>	<i>koopa juurde</i>	<i>eteenpäin</i>	<i>edasi</i>
<i>luolalta</i>	<i>koopa juurest</i>	<i>vasemmalle</i>	<i>vasakule</i>
<i>puun luo</i>	<i>puu juurde</i>	<i>ylös</i>	<i>üles, ülesse</i>
<i>nurmen poikki</i>	<i>üle muru</i>	<i>alaspäin</i>	<i>allapoole</i>
<i>tien yli</i>	<i>üle tee</i>	<i>tietä pitkin</i>	<i>mööda teed</i>
<i>portaat ylös</i>	<i>trepist üles(se)</i> ⁷	<i>portaita ylös</i>	

maan (unbounded) liikkeeseen liittyvä *suunnan (Direction)* kategoria (vastaavan erottelun esittävät myös Miller & Johnson-Laird (1976: 405–410)). Rajaamattomasta suunnan ilmaisusta on kyse silloin, kun tilanmuutosta ei implikoida eikä liike ole sidoksissa rajattuun ALKUUN, KESKIVAIHEESEEN tai LOPPUUN (esim. rajaamaton *Poika kulkee metsän suunnalta peltoa pitkin kohti kylää* vs. rajattu *Poika kulkee metsästä pellon poikki kylään*) (Zlatev ym. 2010: 395–396). Rajattu liiketilanne voi sisältää rajanylityksen (esim. *Tyttö astuu luolaan*) tai olla sisältämättä (esim. *Tyttö kävelee puun luo*) (ks. § 2.2). Tarkastelemme rajattua ensisijaisesti spatiaalisenä ilmiönä, mutta tutkimisessamme kielissä spatiaalista ulottuvuutta on usein mahdoton erottaa aspektista ja rajattuutta on monesti käytetty aspektuaalisena käsitteenä. Esimerkiksi suomen rajattuusoppositio ilmauksissa *portaat ylös* ja *portaita ylös* on myös aspektin ilmaisukeino (esim. Heinämäki 1984), ja erityisesti virossa partikkelit, kuten *välja* ’ulos’ ja *ära* ’pois’, ovat keskeisesti myös aspektin ilmaisu (esim. Metslang 2001; Huumo & Lehimets 2013). Rajattuus on tässä artikkelissa keskeinen liiketilanteen osatekijä, ja taulukkoon 1 onkin koottu lisää esimerkkejä rajatuista ja rajaamattomista liikeilmauksista suomeksi ja viroksi.

⁷ Suomessa on objektin sijaan liittyvä rajattuusoppositio *portaat* vs. *portaita (ylös)*, kun taas virossa vastaavan kaltaisessa rakenteessa on käytössä elatiivi (esim. *trepist [üles]*), jonka suhde spatiaaliseen rajattuuteen ei ole selvä. Tulkitsemme sen pikemmin rajatuksi kuin rajaamattomaksi, joskin samalla toteamme asian kaipaavan laajempaa tarkastelua. Lehimets

2.2 Rajanylitystilanteisiin liittyvä variaatio

Liikkeen ilmaisun typologisessa tarkastelussa *rajanylitys* (*boundary-crossing*) on ollut keskeinen käsite. Arkikielessä *rajalla* tarkoitetaan ensisijaisesti kaksiulotteista, pitkänomaista elementtiä, mikä käy ilmi esimerkiksi *Kielitoimiston sanakirjan* (2020) määritelmästä, jossa sanan moninaisille alamerkityksille selityksinä toistuvat esimerkiksi *linja*, *ääriviiva* ja *reuna*. Liikkeen ilmaisun typologisessa tarkastelussa rajanylityksinä on kuitenkin käsitelty ensisijaisesti siirtymiä rajattujen, tyypillisesti kolmiulotteisten tilojen, kuten säiliöiden rajoilla. Liikeilmausten typologisessa tutkimuksessa rajanylityksen ilmaisun siis katsotaan liittyvän siirtymiin pois rajatusta tilasta (esim. *ulos talosta*) tai rajattuun tilaan (esim. *sisään taloon*) sekä lisäksi erilaisiin linjamaisen rajan ylityksiin (esim. *tien yli*) tai alueiden poikki liikkumiseen (esim. *aukion halki*) (Slobin & Hoiting 1994; Özçaliskan 2015). Keskitymme kahteen ensin mainittuun tyyppiin.

Rajanylitysilmauksia on tarkasteltu paljon siksi, että niissä syntyy selvän ero satelliitti- ja verbikehyskielten välille. Verbikehyskielissä juuri rajanylitysten ilmaisu on pääsääntöisesti tehtävä nimenomaan väyläverbeillä, kun taas tapaverbin käyttö johtaa yleensä ei-translokatiiviseen tulkintaan (esim. Aske 1989; Slobin & Hoiting 1994). Esimerkiksi ranskan lause *La femme marche dans la grotte* ei tyypillisesti saa tulkintaa 'Nainen kävelee luolaan' vaan tulkinnan 'Nainen kävelee luolassa'. Luolan sisälle menoa ilmaisemaan tarvitaan väyläverbi *entrer* 'mennä sisään'.

Satelliittikehyskielissä rajanylitysilmaukset eivät erotu kielellisillä perusteilla yhtä selvästi, koska rajanylityksiä on mahdollista ilmaista kaiken-tyyppisillä liikeverbeillä, mikä nähdään myös suomessa ja virossa. Suomen ja viron väylän ALUN ja LOPUN tapauksissa sisä- ja ulkopaikallissijojen luoma eronteko on jonkinlainen indikaattori: rajanylitystilanteita ilmaistaan tyypillisesti sisäpaikallissijoilla, joihin liittyvät tarkoitteet hahmotetaan tavallisesti kolmiulotteisina, kun taas ulkopaikallissijoilla ilmaistaan yleensä sijaintia kaksiulotteisilla pinnoilla (Alhoniemi 1979: 94–95). Siinä missä sisäpaikallissijoja käytetään tyypillisesti rajanylityksen ilmaisemiseen (esim. *taloon*), ulkopaikallissijalla ilmaistaan tavallisesti rajatun väylän päätepiste

---

(2013: 361) analysoi suomen *aidasta läpi* -tyyppisissä rakenteissa elatiivin erosijaisuuden tuovan läpi kulkemisen merkitykseen myös tulkinnan, että kiintopisteestä etäännyttään läpäisyn jälkeen. Viron aineistossamme elatiivirakennetta esiintyy ensisijaisesti portaat-kiintopisteen yhteydessä. Portaat eivät ole ylitettävä este samoin kuin suomen mainitun kaltaisissa elatiivirakenteissa esiintyvät kiintopisteet, mutta katsomme, että vastaava läpikulkemisen ja irtautumisen tulkinta on mahdollinen *trepist üles* -tyyppisessä rakenteessa.

muttei rajanylitystä (esim. *talolle*). Suomen ja viron sijat ovat kuitenkin hyvin polyseemisiä (esim. Leino ym. 1990) – esimerkiksi suomessa selvää rajanylitystä ilmaisee ulkopaikallissijainen kielenyksikkö *sisälle* – joten rajanylityksen ei voi aivan yksiselitteisesti määrittellä liittyvän tiettyihin sijoihin. Olemmekin tässä tutkimuksessa arvioineet rajanylityksen esiintymistä ensin visuaalisista stimuluksista ja tarkastelleet sitten kielennöksiä tapauskohtaisesti. Stimulukset sisältävät rajanylityksiä suhteessa erityyppisiin kiintopisteisiin: prototyyppisimpiä säiliöitä ovat luolat, ja lisäksi mukana on esimerkiksi siirtymiä aineen tai massan joukkoon (esim. vesi) tai rajatulle alueelle (esim. metsä).

Satelliittikehyskieliä ei ole juuri tarkasteltu rajanylityksen näkökulmasta, vaan niitä on pidetty sen suhteen mielenkiinnostomina (esim. Slobin & Hoiting 1994: 498) – niissähän rajanylitysten ilmaisuun ei liity vastaavia rajoitteita kuin verbikehyskielissä. Esimerkiksi Fagardin ym. (2017) ja Tareraan (2017) tutkimuksista käy kuitenkin ilmi, että vaikka kieli rakenteellisesti mahdollistaisi tapaverbien käytön rajanylitysilmauksissa, kielenkäyttäjät voivat suosia toista rakennetta. Tässä artikkelissa tarkastelemme erityisesti deiktisten verbien suhdetta rajanylitykseen luvussa 6. Toisaalta verbikehyskieliksi luokiteltujen kielten on todettu olevan rajanylityksen ilmaisun suhteen oletettua joustavampia (näin esim. ranska ja telugu: Kopecka 2009; Naidu ym. 2018), mikä osaltaan lisää tarvetta tutkia ilmiötä erityyppisten yksittäiskielten näkökulmasta.

Jäsenämme rajanylitysilmausten variaatiota van Stadenin & Narasimhanin (2012) erottamia semanttisen *granulariteetin* eli yksityiskohtaisuuden tasoja soveltaen. Heidän mukaansa niin liikkeen kuin muidenkin tapahtumien ja toimintojen kielennöksissä voi erottaa variaatiota kolmella tasolla: ensin näkin siinä, mihin tapahtumarajat asetetaan (esim. kielennetäänkö liikkeelle päätepiste vai kuvataanko tilanne jatkuvana), toiseksi siinä, mitkä elementit tapahtumasta tulevat ilmaistuksi (esim. kielentyykö liikkeen tapa), ja kolmanneksi siinä, miten yksityiskohtaisesti ja tarkasti nämä ilmaistaan. Ensimmäistä tasoa soveltaen tarkastelemme ensin luvussa 4, miten videolla näkyvä tapahtuma segmentoidaan, siis kielennetäänkö videolla näkyvä rajanylitys vai ei. Luvuissa 5 ja 6 kiinnitämme huomion toiseen ja kolmanteen tasoon ja tarkastelemme, millaisin keinoin ja kuinka korosteisesti rajanylitys ilmaistaan sekä millaisia verbejä rajanylitystilanteissa käytetään. Korosteisina voi pitää ilmauksia, joissa suomen ja viron ensisijainen rajanylityksen merkintä, sija-pääte, täydentyy rajanylityksen merkinnällä verbissä (esim. *poistua luolasta* vs. *kävellä luolasta*) tai satelliittimaisessa elementissä (esim. *koopast välja*

’luolasta ulos’ vs. *koopast* ’luolasta’).

3 Metodi ja aineisto

Artikkelissa tarkastellut aineistot on systemaattisen vertailun mahdollistamiseksi kerätty visuaalisella elisitaatiokehysellä (*elicitation grid*). Aineistonkeruuseen on käytetty Trajectoire-videosarjaa (Ishibashi ym. 2006), joka on typologisessa tutkimuksessa vakiintunut ja laajasti hyödynnetty työkalu. Sen 76 näytellystä videonpätkästä 55 kuvaa translokatiivisia omavoimaisia liiketilanteita, joissa inhimillinen muuttuja liikkuu suhteessa vähintään yhteen kiintopisteeseen. Lisäksi materiaali kattaa staattisia tilanteita (esim. mies makaa nurmikolla) sekä elottoman objektin liikuttamista (esim. nainen potkaisee pallon miehelle). Muuntyyppisillä tilanteilla pyritään estämään se, että tutkimuksen tarkoitus hahmottuisi koehenkilöille liian tarkasti.

Trajectoiren 8–14 sekuntia pitkissä videoissa muuttujat (naisia, miehiä, lapsia) liikkuvat suhteessa erilaisiin kiintopisteisiin, jotka edustavat laajempia ympäristöjä (esim. metsä, meri) ja yksittäisiä objekteja (esim. puu, kivi). Videot on kuvattu eri kuvakulmista, ja siten muuttujan liikkeen suunta suhteessa videon katsojaan vaihtelee. Muuttujien kulkemat liikeradat edustavat rajattuja (esim. luolaan, kiven yli) ja rajaamattomia liiketilanteita (esim. portaita pitkin). Kehys on luotu ensisijaisesti rajatun liikkeen ja rajanylitystilanteiden kielentämisen tarkasteluun, joten ne painottuvat videoissa. Osa videoista kuvaa melko selkeästi joko rajattua tai rajaamatonta liiketilannetta, mutta osa on monitulkintaisia ja osa sisältää muutamia eri vaiheita.

Suomen aineisto on kerätty 50 aikuisnatiivilta vuosina 2013–2015. Aineistonkeruuhetkellä koehenkilöiden mediaani-ikä oli 26. Viron aineisto on kerätty 25 aikuisnatiivilta vuosina 2019–2020.⁸ Koehenkilöiden mediaani-ikä aineistonkeruuhetkellä sijoittuu ikähaarukkaan 38–47 vuotta (tieto kerättiin 10 vuoden tarkkuudella). Koehenkilöt olivat useiden eri ammatti- ja opiskelualojen edustajia.⁹

⁸ Viron aineistonkeruusta 17 on tehty suomen aineistonkeruiden tapaan kasvokkaisessa tilanteessa ja viimeiset kahdeksan Microsoft Teams -sovelluksessa COVID-19-poikkeustilanteen estettyä kasvokkaiset tapaamiset keväällä 2020.

⁹ Suomen aineistonkeruussa oli osaksi mukana suomen kielen alkuvaiheen (ensimmäisen tai toisen vuoden) opiskelijoita, joille liiketilanteiden typologia ei ollut opinnoista tuttua. Viron aineistoon lukeutui joitakin kielialojen koulutuksen saaneita. Keruutilanteen jälkeen käydyissä keskusteluissa koehenkilöt eivät osoittaneet tuntevansa liikeilmausten typologista tutkimusta. Pääosin koehenkilöt eivät hahmottaneet tutkimuksen tarkoitusta kovinkaan tarkasti; osa oli

Suomen aineistossa on 2 740 liikevideoiden kielennöstä, joiden kokonais-sanamäärä on 16 889. Viron aineisto koostuu 1 375 kielennöksestä, joissa on yhteensä 11 977 sanaa. Filleri- ja harjoitusvideot eivät sisälly näihin määriin. Tarkastelemme tässä artikkelissa pääosin tarkemmin rajattua osa-aineistoa, jonka muodostavat kielennökset niistä 30 videosta, joissa on mukana selkeä väylän ALKU ja/tai LOPPU. Suomen tällä tavoin rajatun aineiston määrä on 1 491 kielennöstä, viron aineiston 750 kielennöstä.¹⁰ Tarpeen mukaan tuomme esiin tästä poikkeavat aineistorajaukset.

Keruutilanteessa koehenkilöitä pyydettiin kuvailemaan kunkin videon päätyttyä lyhyesti, noin yhdellä lauseella, mitä videossa tapahtui. Kukin koehenkilö näki ensin kaksi harjoitusvideota ja sen jälkeen loput videosarjan videot. Lopuille videoille oli kolme vaihtoehtoista esitysjärjestystä, joita vuorottelemalla pyrittiin estämään se, että tietty videoiden järjestys aiheuttaisi aineistoon vinoumia. Viron koehenkilöt saivat lyhyesti kommentoida koeasetelmaa aineistonkeruun jälkeen. Tehtävänanto ohjasi yksilauseisiin kielennöksiin, ja 90 % suomenkielisistä sekä 83 % vironkielisistä kielennöksistä sisältääkin yhden liiketilannetta kuvaavan lauseen. Kahden liikelauseen ilmauksia (esim. *Poika tulee ulos luolasta ja astuu kiville*) on suomessa 7 % ja virossa 13 %, kolmen liikelauseen ilmauksia molemmissa kielissä 1 %. Tarkastelusta on rajattu pois kielennökset, joissa liikettä ei suhteuteta spatiaalisesti (esim. *Poiss jooksis* 'Poika juoksi') tai ilmaista lainkaan (esim. *Nainen kyllästyi odottamaan*). Pois rajautuvia tapauksia on suomen aineistossa 2 % kielennöksistä, viron aineistossa 3 %.

Aineistonkeruutilanteet tallennettiin videomuotoon ja annotoitiin ELAN-ohjelmalla (Sloetjes & Wittenburg 2008); viron aineiston annotoinnissa käytettiin apuna puheentunnistusohjelmistoa (Alumäe ym. 2018). Standardiortografialla litteroidut kielennökset analysoitiin taulukkomuotoisena korpuksenä. Tämä artikkeli perustuu paitsi liikeilmausten semanttiseen analyysiin myös lähtökohtana olevien visuaalisten stimulusten analyysiin. Rajattua ja rajanylitystä tarkastellaan luvussa 4 suhteessa siihen, millaisia liiketilanteita videoissa näkyy. Artikkelin kaksi kirjoittajaa ovat arvioineet videostimulukset itsenäisesti ja tarkistaneet tulkinnot ristiin. Vertailukohtana on käytetty myös Blombergin (2014) luokituksia.

---

yleisellä tasolla huomionut, että videot keskittyivät liikkeeseen tai että liikkeen suunta suhteessa katsojaan vaihteli.

¹⁰ Suomen aineistosta on poistettu yhdeksän kielennöstä elisitaatiotehtävän yhdessä esitysjärjestyksessä olleen virheen (saman videon toistumisen) takia.

4 Rajattuuden ja rajanylityksen ilmaisun yksimielisyys

Rajattuus ja rajanylitys ovat keskeisiä liiketilanteita määrittäviä piirteitä (esim. Zlatev ym. 2010). Tässä luvussa tarkastelemme, miten yksimielisiä suomen- ja vironkieliset koehenkilöt ovat väylän ALKUA ja LOPPUA kuvaavista videoista näiden piirteiden suhteen. Tarkastelussa on kaksi tasoa: kielentäjien yksimielisyys kummankin aineiston sisällä sekä aineistojen suhteutuminen toisiinsa näiden yksimielisyyslukujen osalta. Rajaamme tarkastelun niihin 30 videoon, jotka keskittyvät joko väylän ALKUUN, LOPPUUN tai molempiin. Näistä valtaosa, 22, sisältää rajanylityksen jommassakummassa tai kummassakin väylän vaiheessa (esim. ALKU: nainen tulee ulos luolasta; LOPPU: mies kävelee metsään). Sellaisia videoita, jotka eivät sisällä rajanylitystä, on 8 (esim. nainen juoksee pois puun luota).

Yleiskuva aineistosta on se, että jos videolla näkyy selkeä väylän ALKU tai LOPPU, se tulee ilmaistuksi valtaosassa kielennöksistä ja siten rajattuuden tulkinta on hyvin yhdenmukaista.¹¹ Havainto on mielenkiintoinen sikäli, että Tuurin (2021) tarkastelemissa väylän KESKIVAIHEEN ja suunnan videoiden suomenkielisissä kielennöksissä taas vaihtelee rajatun väylän KESKIVAIHEEN (*kävelee sillan yli*) sekä rajaamattomien suunnan (*kävelee siltaa*) ja lokaation (*kävelee sillalla*) ilmausten käyttö.

Rajanylityksen sisältävistä videoista koehenkilöiden yksimielisyys on erityisen suurta: rajanylityksen sisältävien väylän ALUN ja LOPUN videoiden kielennöksistä rajatun kielentämisen osuus on suomen aineistossa 92 % ja viron aineistossa 94 %. On odotuksenmukaista, että valtaosa koehenkilöistä huomioi rajanylityksen ja kielentää sen myötä rajattuna rajanylityksen sisältäviä videoita. Rajakohtien keskeisyyttä korostaa myös tapahtumien segmentointia tarkasteleva tutkimus; rajakohtiin on todettu liittyvän erityistä aivoalueiden aktivaatiota (esim. Baker & Levin 2015: 15).

Trajectoire-videoissa rajanylitykset tapahtuvat suhteessa erityyppisiin kiintopisteisiin. Rajanylitykset suhteessa näihin kiintopisteisiin tulevat huomioiduiksi suhteellisen tasapuolisesti. Molempien kielten kohdalla eniten rajattuja kielennöksiä liittyy videoihin, joissa liikutaan suhteessa luolaan (esim. 2), metsään (esim. 3) tai maissipeltoon.

¹¹ Rajattuus voi tässä yleisen tason tarkastelussa liittyä paitsi väylän ALKUUN ja LOPPUUN myös väylän KESKIVAIHEESEEN, kuten esimerkissä *Nainen käveli ruohon poikki kohti puuta* [trFi#27-061], jossa puun eteen kävelevän naisen kielennetään rajaamattomasti kävelevän *kohti puuta* mutta väylän KESKIVAIHEEN suhteen rajatusti *ruohon poikki*. Tämä on kuitenkin harvinaista.

- (2) *Naine väljub koopast ja kõnnib minu poole.*
 'Nainen poistuu luolasta ja kävelee minua kohti.' [trEe#15-023]

- (3) *Mies kävelee metsän sümekseen.* [trFi#28-026]

Niistä videoista, jotka eivät sisällä rajanylitystilannetta, rajatun kielentämisen osuus on suomen aineistossa 79 %, viron aineistossa 83 %. Variaatiota syntyy näissä tapauksissa esimerkiksi siinä, kuvataanko liike kiintopisteen saavuttavana eli rajattuna, kuten esimerkissä (4), vai kiintopistettä lähestyvänä eli rajaamattomana, kuten esimerkissä (5). Esimerkin (5) kaltainen rajaamattoman liikeradan kielentäminen on kiinnostavaa siksi, että videossa nainen liikkuu selvästi aivan puun juurelle ja pysähtyy siihen, minkä pitäisi ohjata vahvasti rajattuun luokse saapumisen tulkintaan.

- (4) *Naine kõnnib puu juurde.*
 'Nainen kävelee puun luo/juurelle.' [trEe#20-061]

- (5) *Nainen kulkee kohti puuta.* [trFi#48-061]

Toisaalta rajanylityksettömiin videoihin lukeutuu myös muutama hyvin yksimielisesti rajattuna kielennetty video. Kaikki tai lähes kaikki koehenkilöt kielentävät rajattuina videot, joissa poika loikkaa hiekalta kiven päälle (esim. (6)), kiveltä hiekalle (esim. (7)) tai kiveltä toiselle kivelle. Suomen koehenkilöistä nämä videot kielentää rajattuna 47–50/50 koehenkilöä, viron aineistossa kaikkien näiden videoiden rajattujen kielennösten osuus on 24/25.

- (6) *Poika loikkaa hietikolta kalliolle.* [trFi#23-062]

- (7) *Poiss hüppab mererannas kivilt alla.*
 'Poika hyppää merenrannassa kiveltä alas.' [trEe#11-034]

On aiheellista pohtia, miten nämä viimeisimmät videot oikeastaan suhteutuvat rajanylitykseen eli millainen kiintopiste voidaan tulkita rajaksi. Kansainvälisessä kirjallisuudessa rajanylitykseksi katsotaan lähinnä säiliön tai muun kolmiulotteisen tilan rajojen sekä linjamaisten rajaviivojen yli kulkeminen, mutta käytännössä rajan määrittäminen on haastavampaa. Esimerkiksi videoissa näkyvä kivi on hyvin selvärajainen, ympäristöstään erottuva kiintopiste, ja videoissa liikkuvan pojan voi katsoa ylittävän rajan hyvinkin konkreettisesti loikatessaan kivelle ja sieltä pois. Koehenkilöt myös kielentävät näiden videoiden liikkeen samalla tapaa hyvin yksimielisesti rajattuna kuin niiden videoiden, joihin sisältyy siirtymä kolmiulotteisen tilan rajoilla tai linjamaisen rajan ylitys. Siirtymät kiven päälle tai pois kiven päältä ovat yksitulkintaisia suhteessa videoihin, joissa muuttuja liikkuu kiintopisteen luota tai luokse

ilman kontaktia. Voikin ajatella, että näiden tapausten kautta hahmottuu tietynlaista jatkumoluonteisuutta liiketilanteiden rajanylityksellisyydessä.

Jos rajanylityksettömiä videoita tarkastellaan ilman näitä kolmea kiivi-kiintopisteeseen liittyvää videota, kielennöksistä rajattuja on suomen aineistossa vain 68 % ja viron aineistossa 73 % (vrt. yli 90 % rajanylitysvideoissa). Rajanylitysvideoiden ja rajanylityksettömien videoiden välille siis piirtyy melko selkeä ero. Kieltenväliset erot puolestaan jäivät tässä karkean tason vertailussa hyvin pieniksi.

Seuraavaksi tarkastelemme lyhyesti kielennöksissä esiintyviä rajanylityksen tyyppejä suhteessa videoissa nähtäviin rajanylityksen tyyppeihin, siis kielentäjien yksimielisyyttä rajanylityksen tyypistä. Niistä videoista, jotka sisältävät rajanylityksen vain joko väylän ALUSSA tai LOPUSSA, kielennetään juuri se videolla näkyvä rajanylitys melko yksimielisesti niin kielensisäisesti kuin kieltenvälisestikin. Kun videolla näkyy rajanylitys väylän ALUSSA, ilmauksessa on pelkkä väylän ALUN rajanylitys 82 %:ssa suomen ja 78 %:ssa viron aineistoa. Vastaavasti rajanylitystä vain väylän LOPUSSA kuvaavia videoita kielentävät ilmaukset sisältävät pelkän väylän lopun rajanylityksen 84 %:ssa suomen ja 76 %:ssa viron aineistoa. Variaatiota tuottavat esimerkiksi väylän KESKIVAIHEEN ilmaisu ALUN tai LOPUN rinnalla, kuten esimerkissä (8), tai sekä väylän ALUN että LOPUN rajanylityksen kielentäminen yhdessä esimerkin (9) tapaan.

(8) *Mingi mees kõnnib üle muru ja läheb kuskile heki sisse.*

'Joku mies kävelee nurmen yli ja menee jonnekin pensasaidan sisään.' [trEe#03-056]

(9) *Nainen kävelee metsästä luolaan.* [trFi#36-054]

Yhden rajanylityksen sisältävien videoiden kielennöksissä ei siis ole kielten välillä eikä kielensisäisesti suurta variaatiota ilmaistujen rajanylitysten suhteen. Variaatio kasvaa jonkin verran niiden videoiden kohdalla, joissa nähdään rajanylitys useammassa väylän vaiheessa, sillä monivaiheisia liiketilanteita on luonnollisesti mahdollista segmentoida vaihtelevammin kuin yksinkertaisia. Esimerkiksi väylän KESKIVAIHETTA ja LOPPUA kuvaavien videoiden kielennöksistä kummassakin kielessä noin kolmannes sisältää molempien väylän vaiheiden ilmaisun. Eri väylätyyppien yhdistelmiä on videoissa kuitenkin vähemmän kuin yksinkertaisia rajanylityksiä, joten emme kiinnitä niihin tässä yksittäin enempää huomiota.

Yleistäen voidaan todeta, että väylän ALUN ja LOPUN rajanylitykset tulevat kummankin kielen aineistoissa hyvin yksimielisesti kielennetyiksi.

Kieltenväliset erot ovat niin pieniä, että variaatio kytkeytynee suureksi osaksi yksilövariaatioon eli koehenkilöiden vaihteleviin kielentämisstrategioihin. Rajakohtien huomioimiseen liittyy yleisiä, kognitiivisia tendenssejä (esim. Baker & Levin 2015), mikä selittänee vähäistä variaatiota rajanylitysten kielentämisessä suomen ja viro välillä. Vaikka väylän ALUN ja LOPUN rajanylitystilanteiden kielentyminen on yksimielistä, kielentämiseen käytetyt resurssit ovat vaihtelevia. Tätä variaatiota tarkastelemme luvussa 5.

5 Rajanylityksen ilmaisukeinojen variaatio suomessa ja virossa

5.1 Satelliittimaiset tilagrammit rajanylitysten ilmaisussa

Suomessa ja virossa on väylän ALUN ja LOPUN ilmaisuun monipuoliset resurssit, jotka edustavat kumpaakin Talmyn (2000) erottamista leksikalisoin- tistrategioista, joskin suomen ja viro kielenainesten suhde Talmyn satelliitin käsitteeseen ei ole selvä. Arvioimme rajanylityskieleännöksiä suhteessa ty- pologisiin yleistyksiin tylogiselta kannalta keskeisten muotokeinojen osalta. Tässä alaluvussa keskitymme satelliittimaisiin tilagrammeihin, alaluvussa 5.2 verbeihin.

Suomen ja viro kaltaisissa sijakielissä sijataivutus on perustavanlaatuisin väylän ALUN ja LOPUN ilmaisukeino, ja muut keinot ovat pääasiassa käytössä sen ohella. Väylän ALKUA ilmaisevat elatiivi ja ablatiivi; väylän LOPPUA illa- tiivi ja allatiivi.¹² Väylän merkitystä voi koodautua myös adpositioihin (esim. *puun luo*, *koopa sisse* 'luolan sisään') sekä relationaalsiin substantiiveihin (esim. *metsän siimekseen*, *puude varjust* 'puiden varjosta'); näissäkin sijail- maisua on mukana. Lisäksi väylän ilmaisuun voivat osallistua sentyyppiset tilagrammit kuin suomen *ulos* ja viro *välja* 'ulos' sekä *sisään* ja *sisse* 'sisään' adverbikäytössään (suomen grammeista ks. myös Ojutkangas 2008; 2012). Viimeksi mainitut ovat lähimpänä sitä, mihin satelliitin käsitteellä yleensä viitataan. Käytämme näistä kielenyksiköistä tässä satelliitin sijaan käsitet- tä *satelliittimainen tilagrammi*, koska satelliitin määrittelyssä on osoitettu olevan ongelmia (Imbert ym. 2011). Luvun lopussa palaamme pohtimaan suomen ja viro kielenäineksia suhteessa satelliittikehyssstrategiaan.

Tilagrammit *ulos* ja *välja* (samoin kuin *pois* ja *ära* 'pois') esiintyvät en- sisijaisesti väylän ALUN ilmausten yhteydessä tukemassa erosijaista ilmaisua

¹² Virossa väylän LOPPUA voi ilmaista myös terminatiivisija, mutta aineistossamme sitä ei esiinny.

(ks. esim. (10)). Muodoltaan ne ovat tulosijaisia, mutta merkitykseltään ne keskittyvät ensisijaisesti ilmaisemaan siirtymää jonnekin kiintopisteen ulkopuolelle (ks. esim. KS 2020). Tämä ulkopuoli jää tarkemmin spesifioimatta, ja siten näiden tilagrammien ilmaisemat merkitykset eivät nähdäksemme vastaa ”täyttä” väylän LOPPUA siinä mielessä kuin väylän LOPUN sija- tai adpositioilmaukset, joissa spesifoidaan kiintopiste, kuten esimerkin (10) *niitylle*. *Välja*-grammin osalta muoto-merkitysyhtymien kompleksisuuteen kiinnittävät huomiota myös Huumo & Lehismets (2013): on jokseenkin intuitionvastaista, että illatiivisijainen *välja* kuuluu tilanteisiin, joissa muuttuja siirtyy kiintopisteen ulkopuolelle. Tilagrammit *sisään*, *sisälle* ja *sisse* ’sisään’ puolestaan esiintyvät tyypillisesti väylän LOPUN kiintopisteen sisältävissä ilmauksissa.¹³

(10) *Nainen tulee ulos metsästä niitylle*. [trFi#3-027]

Satelliittimaisten tilagrammien rooli suomen ja viron rajanylitysilmauksissa käy ilmi kuvioista 1 ja 2, joissa niitä on suhteutettu sijoilla ja adpositiorakenteilla ilmaisemiseen. Suomen aineistossa 60 % väylän ALUN rajanylityksistä ($n = 536$) on ilmaistu pelkällä sijalla (esim. (11)) (ks. kuvio 1). Sen sijaan viron vastaavissa ilmauksissa ($n = 276$) pelkän sijailmaisun osuus on vain 29 %. Virossa tavallisin ilmaisutyyppi (55 %) on sijan ja satelliittimaisen tilagrammin yhdistelmä (esim. (12)), jota puolestaan suomessa käytetään 31 %:ssa tapauksista.¹⁴ Virossa satelliittimaisten tilagrammien käyttöä on suomea enemmän myös adpositiorakenteiden yhteydessä (esim. (13)). Adpositiorakenteet ylipäättään ovat suomea analyttisemmässä virossa tyypillisempiä: adpositiorakenteet ja niiden yhdistelmät satelliittimaisten tilagrammien kanssa kattavat viron aineistosta 16 %, suomen aineistosta 8 %.

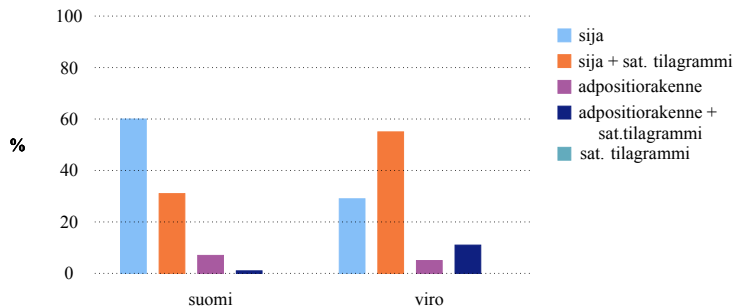
(11) *Nainen käveli kuusikosta*. [trFi#50-027]

(12) *Poiss jookseb merest välja*.
 ’Poika juoksee merestä ulos.’ [trEe#11-031]

¹³ Nämä tilagrammit esiintyvät kummassakin aineistossa yksittäisissä tapauksissa myös elatiivisijaisen nominin yhteydessä. Tämä rajoittunut käyttö on mahdollista nimenomaan läpi kulkemisen mahdollistavien kiintopisteiden yhteydessä, kuten ilmauksessa *luolan suuaukosta sisään* (ks. Lauerma 1990: 134).

¹⁴ Myös Wälchlin (2001: 303) tutkimuksessa siirtymän ilmaiseminen adverbialineksella on virossa olennaisesti yleisempää kuin suomessa. Viroa tosin edustaa tässä Markuksen evankeliumin käännöksiä tarkastelevassa paralleelikorpus-tutkimuksessa pohjoismurteisiin perustuvan standardikielen sijaan etelämurteisiin lukeutuva setun kieli.

Kuvio 1. Sijat, adpositiot ja satelliittimaiset tilagrammit väylän ALUN ilmaisuissa suomessa ($n = 536$) ja virossa ($n = 276$)

(13) *Naine tuleb maisipõllu seest välja.*

’Nainen tulee ulos maissipellosta (maissipellon sisästä).’ [trEe#17-038]

Suomen aineiston rajanylitystilanteissa käytetyin satelliittimainen tilagrammi on *ulos*, jota käytetään noin kahdessa kolmasosassa tilagrammin sisältävistä tapauksista. Toiseksi yleisin tilagrammi on *pois*. Tilagrammia *ulos* voi käyttää nimenomaan rajanylityksen ilmaisuun (ks. myös Ojutkangas 2012), tilagrammi *pois* sen sijaan taipuu merkitykseltään sekä rajanylityksen (esim. *pois luolasta*) että kiintopisteestä etäännyttämisen (esim. *pois puun luota*) ilmaisuun. Harvakseltaan aineistossa käytetään rajanylityksen ilmaisussa myös tilagrammeja *esiin* ja *esille*.

Viron lähes kaikissa satelliittimaisen tilagrammin sisältävissä tapauksissa on kyse grammin *välja* käytöstä, yksittäisissä tapauksissa esiintyvät *ära* ja *esile* ’esille’. Tämän tutkimuksen aineistossa *välja*-grammia käytetään *ulos*-grammin tapaan yksinomaan rajanylitystä kielennettäessä: kun ilmaistaan luolasta, metsästä, maissipellosta tai merestä poistumista (ks. esimerkit 11–13). Etenkin viimeisimmän osalta *välja* on kuitenkin selvästi runsaammassa käytössä kuin *ulos*. Videosta, jossa poika juoksee merestä rannalle, viron koehenkilöistä 18/25 käyttää *välja*-grammia kiintopisteiden *meri* ja *vesi* yhteydessä. Suomessa vastaavien kiintopisteiden yhteydessä 1/50 käyttää *ulos*-grammia ja 6/50 *pois*-grammia.

Lisäksi kuviossa 1 nähtävien kielentämiskeinojen ulkopuolelta on hyvä huomioida, että väylän ALUN rajanylityksissä käytetään *välja*-grammista johdettua *väljuma*-verbiä 14%:ssa tapauksista ($n = 30$). Sitä voi pitää vaih-

toehtoisena ilmaisuna liikeverbin ja *välja*-grammin yhdistelmälle, ja se siis osassa kielennöksistä korvaa *välja*-grammin käytön. Verbin käyttö vahvistaa kuvaa siitä, että virossa *välja*-elementti on todella laajassa käytössä (ks. myös Huumo & Lehismets 2013). Suomen aineistossa *poistua* on käytössä vain 2 %:ssa väylän ALUN rajanylityksistä ($n = 15$); virossa *lahkuma* 'poistua' on aineistossa vielä harvinaisempi ($n = 2$). Palaamme väyläverbeihin verbien tarkastelun yhteydessä (ks. § 5.2).

Väylän LOPUN rajanylityksissä (ks. kuvio 2) pelkkä sijailmaisu hallitsee kummankin kielen aineistoa, suomessa ($n = 605$) 79 %:n osuudella ja virossa vastaavissa ilmauksissa ($n = 302$) 69 %:n (esim. (14)). Satelliittimaisten tilagrammien käyttö on kummassakin kielessä harvinaista: suomessa niitä käytetään 9 %:ssa ilmauksista, virossa 7 %:ssa (esim. (15)). Käytetyt tilagrammit ovat myös kielissä hyvin toisiaan vastaavat: suomessa *sisään* ja *sisälle* sekä virossa *sisse*. Lisäksi virossa samakantaista väyläverbiä *sisenema* 'liikkua sisään' käytetään 8 %:ssa ilmauksista ($n = 23$), mikä ei näy kuviossa 2 (ks. § 5.2). Käytössä ovat myös tilagrammit *takaisin* ja *tagasi* 'takaisin', joissa väylän merkitykseen yhdistyy suunnan ilmaisua joko liiketilanteen muuttujan tai tilanteen tarkastelijan näkökulmasta. Selvin ero kielten välillä liittyy adpositiorakenteisiin, joita käytetään virossa 20 %:ssa rajanylityskielennöksistä ja suomessa 11 %:ssa. Edellä mainittuihin osuuksiin sisältyy myös tapauksia, joissa on kaksi kiintopistettä ja näistä toisessa sijailmaisu ja toisessa adpositiorakenne, kuten esimerkissä (16).

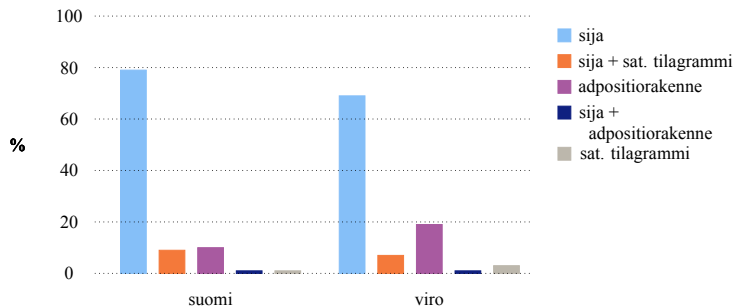
(14) *Mies astelee metsään.* [trFi#29-056]

(15) *Naine kõnnib koopasse sisse.*
'Nainen kävelee luolaan.' [trEe#20-054]

(16) *Mies kävelee metsään puitten lomaan.* [trFi#26-026]

Tarkastelu osoittaa, että satelliittimaisten tilagrammien käyttö on aineistosamme ensisijainen ilmaistyyppi virossa väylän ALUN rajanylitysilmausten yhteydessä; useimmiten käytössä on *välja*. Suomessa väylän ALKUUN liittyviä satelliittimaisia tilagrammeja käytetään noin kolmanneksessa rajanylitysilmauksista, ja kummassakin kielessä väylän loppuun liittyvät satelliittimaiset tilagrammit jäävät marginaaliseksi ilmaisukeinoksi. Laajimmin käytetty väylän ilmaisukeino kummassakin kielessä on sijajarjestelmä, ja myös adpositiorakenteita hyödynnetään paljon etenkin virossa.

Sijojen ja adpositioiden suhde satelliittikehystämiseen on avoin kysymys. Talmyn (esim. 1985; 2000) satelliitin määrittelyä on tulkittu kirjallisuudessa

Kuvio 2. Sijat, adpositiot ja satelliittimaiset tilagrammit väylän LOPUN ilmaisuissa suomessa ($n = 605$) ja virossa ($n = 302$)

kahtalaisesti: sijat ja adpositiot on joko jätetty kategorian ulkopuolelle tai sisällytetty siihen (ks. Imbert ym. 2011). Luokitellessaan kieliä verbi- ja satelliittikehystyyppisiin Talmy (2000) sisällyttää satelliittikehystysstrategiaan kaiken finiitivin ulkopuolella tapahtuvan väylän kielentämisen. Esimerkiksi Naidu ym. (2018: 5) kuitenkin toteavat, että on ongelmallista yhdistää samaan luokkaan yhtäältä verbiin liittyvät partikkelit ja prefiksit, toisaalta adpositiot ja sijat, jotka kuuluvat samaan lausekkeeseen kiintopistettä ilmaisevan nominin kanssa. Katsomme niin ikään, että kieltenvälisen variaation tavoittamiseksi on hyödyksi erottaa verbiin liittyvät satelliitit adnominaaleista eli sijapäätteistä ja adpositioista (ks. Wälchli 2001).¹⁵ Suomen ja viron adverbien tosin sijoittuvat adnominaalisen ja adverbaalisen aineksen välimaastoon, eikä adpositioiden ja adverbien raja ole selkeä (ISK 2004 § 678; Erelt ym. 2007: 182–183).

Suomessa ja virossa huomionarvoista on myös väylän ilmaisen holistisuus: satelliittimaisen tilagrammin sisältävissä tapauksissa väylän ilmaisu jakaantuu suomessa ja virossa selvemmin kahden eri elementin ilmaistavaksi kuin esimerkiksi ruotsissa. Esimerkin (17) vertailu ruotsiin havainnollistaa, miten suomen ja viron rakenteissa *sisään luolaan* ja *koopasse sisse* väylän merkitys jakaantuu kahden kielenyksikön ilmaistavaksi (ks. Sinha & Kuteva

¹⁵ Dumitrescu (2018: 12) käyttää adnominaalin käsitettä Wälchlin (2001) tapaan viittaamaan sekä sijoihin että adpositioihin. Hän kuitenkin huomauttaa, että syntaktisesti adnominaalin tulisi oikeastaan tarkoittaa nominin määritteenä toimivaa elementtiä, kun taas adpositiot ovat adpositiolausekkeiden edussanoja. Tästä huolimatta käytämme Dumitrescun tavoin tätä typologiseen kirjallisuuteen vakiintunutta käsitettä erottamaan nominin yhteydessä esiintyviä kieliopillisia elementtejä verbin yhteydessä esiintyvistä.

1995). Sija yksinään riittäisi väylän ilmaisuksi, ja tilagrammi tukee tai korostaa sijan ilmaisemaa merkitystä. Ruotsin samanmerkityksisessä *in i grottan* -ilmauksessa adpositio *i* on ei-translokatiivinen, ja satelliitti *in* tarvitaan, jotta ilmaus olisi selkeästi (ilman kontekstia) translokatiivinen. Väylä siis ilmaistaan nimenomaan satelliitissa. (Blomberg 2014: 103.) Lisäksi ruotsin kaltaisessa satelliittikehyskielessä adverbi on syntaktisesti sidoksissa verbiin, kun taas suomessa ja virossa tämän kielenaineksen paikka lauseessa on vapaampi (ks. myös Ragnarsdóttir & Strömqvist 2004: 118).

- (17) a. *Kvinnan går in i grottan.*
 b. *Nainen kävelee (sisään) luolaan.*
 c. *Naine kõnnib koopasse (sisse).*

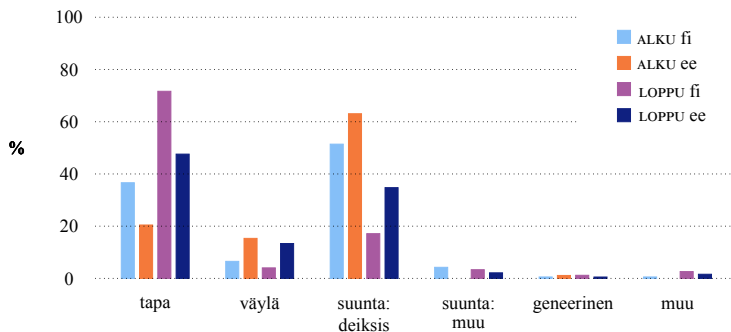
Tämän tarkastelun perusteella voimme todeta, että niin suomen kuin vironkin aineistossa on piirteitä, jotka ovat satelliittikehyskielelle luonteenomaisia, mutta toisaalta myös piirteitä, jotka poikkeavat tyyppiin yleensä yhdistetyistä kielentämisen tavoista.

5.2 Verbit rajanylitysten ilmaisussa

Rajanylitysten verbi-ilmaisuun ei suomessa ja virossa liity rajoitteita (vrt. Aske 1989), vaan niitä voidaan ilmaista vapaasti eri verbityypeillä (ks. kuvio 3). Tässä tutkimuksessa erotamme verbityypeiksi tapaverbit (esim. *kävellä*, *jooksma* 'juosta'), väyläverbit (esim. *poistua*, *sisenema* 'liikkua sisään'), deiktistä suuntaa ilmaisevat verbit (esim. *mennä*, *tulema* 'tulla'), muut suuntaverbit (esim. *laskeutua*, *tõusma* 'nousta'), geneeriset liikeverbit (esim. *kulkea*, *liikuma* 'liikkua') sekä muut verbit (esim. kausatiivista liikettä kuvaavat *viedä*, *tooma* 'tuoda').¹⁶

Keskeisimpinä tyyppinä kuviossa 3 erottuvat tapaverbit sekä niiden lisäksi deiktiset liikeverbit (näiden erityispiirteistä ks. § 6). Suomen aineistossa väylän ALUN rajanylityksistä 51 % ja viron aineistossa jopa 63 % ilmaistaan deiktisillä verbeillä eli käytännössä lähinnä *tulla-* ja *tulema-*verbeillä. Tapaverbien osuus suomessa on 37 %, virossa vain 20 %. Deiktisten verbien keskeisyys suhteessa tapaverbeihin on merkittävää etenkin

¹⁶ Virossa käytetään runsaasti ns. partikkeliverbejä (*ühendverb*) eli sellaisia verbin ja grammin yhdistelmiä, jotka muodostavat kiinteän liiton. Aineistossamme ei kuitenkaan esiinny niitä merkittävässä määrin, emmekä siksi ole huomioineet niitä analyysissa erikseen. Rätsepin (1978: 28–31) mukaan partikkeliverbejä esiintyykin lähinnä muilla merkitysalueilla kuin konkreettisesti spatiaalisessa käytössä.

Kuvio 3. Väylän ALUN ja LOPUN rajanylityksiä ilmaisevien verbityyppien suhteelliset osuudet suomen (ALKU $n = 352$, LOPPU $n = 420$) ja viron (ALKU $n = 176$, LOPPU $n = 187$) aineistoissa. Selvyyden vuoksi tarkasteltavana ovat kielennökset, joissa on ilmaistu rajanylitys vain yhdessä väylän vaiheessa.

suhteessa Özçalışkanin (2015) arviointiin, että videostimulukset johtaisivat tavan ylikorostumiseen kielennöksissä. Suomen väylän LOPUN ilmaisussa tapaverbit ovat tyypillisempiä 72 %:n osuudellaan, mutta deiktiset verbit (eli pääasiassa *mennä*) ovat silti käytössä 17 %:ssa kielennöksistä eli enemmän kuin väyläverbit tai muut verbityypit. Myös viron aineistossa tapaverbit ovat 48 %:n osuudellaan tyypillisimpiä väylän LOPUN ilmaisussa, mutta ero deiktisiin verbeihin (joita edustaa pääasiassa *minema*) on pienempi kuin suomessa: ne kattavat tapauksista 35 %.

Viron aineistossa siis sekä väylän ALUN että LOPUN rajanylitysten ilmaisussa tapaverbejä käytetään selvästi vähemmän kuin suomessa. Tämä on kiinnostavaa suhteessa siihen, että Talmyn (2000: 27) mukaan tavan kielentäminen pääverbissä on satelliittikehyskieliksi luokiteltujen kielten ensisijainen ilmaisutapa. Viron aineistossa deiktisiä verbejä käytetään enemmän kuin suomen. Kieltenvälinen ero niiden käytössä näkyy erityisesti väylän LOPUN rajanylityksissä, joissa deiktisiä verbejä on virossa suomen suhdelukuun nähden noin kaksinkertaisesti. Tämä voi osaltaan liittyä *minema*-verbin täydennysjakaumaparadigmaan, jossa yhdistyvät suomen *mennä*- ja *lähteä*-verbejä vastaavat verbimuodot (tarkemmin § 6).

Väyläverbien (esim. *poistua*, *lähteä*, *väljuma* ja *sisenema*) osuus jää verrattain pieneksi. Viron aineistossa niiden käyttö on kuitenkin yleisempää

kuin suomen: väylän ALUSSA virossa on väyläverbejä yli kaksinkertaisesti suomen suhdelukuun verrattuna, väylän LOPUSSA yli kolminkertaisesti. Osataan frekvenssiero selittävät sanakannoista *välja* ja *sisse* johdetut väyläverbit *väljuma* ja *sisenema*. Voidaan myös huomauttaa, että suomen ja viron väylän ALKUA ja LOPPUA ilmaisevat väyläverbit eivät ilmaise väylän merkitystä yksinään, vaan ilmaisu on jakaantunut verbin ja sijan kesken. Kuitenkin myös väylää laajasti verbeihin koodaavissa romaanisissa kielissä ilmaisu jakaantuu usein verbin ja adposition kesken (esim. ranskan *partir de* 'lähteä jostakin'). Itkonen (2010: 93) kyseenalaistaakin Talmyn keskittymisen siihen, miten liikeverbi koodaa väylää, koska kyse on yhtä lailla verbin kanssa esiintyvien adnominaalien koodaamiskyvystä. Romaanisissa kielissä yleismerkityksiset adpositiot eivät välttämättä tee eroa staattisen sijainnin ja siirtymän välille (kuten ranskan *à* ja *dans*). Suomen ja viron väylän ALKUA ja LOPPUA ilmaisevien verbien yhteydessä taas esiintyy kiintopisteen sisältävissä ilmauksissa aina sijapäätte, johon koodautuu väistämättä tieto väylän vaiheesta (sijailmaisua sisältyy myös adpositioihin). Tässä mielessä väylän ilmaisu väyläverbeillä näyttäytyy suomessa ja virossa verrattain toisteisena.

Pienemmistä verbiluokista huomio kiinnittyy lähinnä muihin (ei-deiktisiin) suuntaverbeihin. Suomen *nousta-* ja *laskeutua-*verbien vastineita käytetään virossa aineistossa huomattavan vähän. Koko aineistossa verbi *tõusma* 'nousta' on käytössä 3 kertaa, verbi *laskuma* 'laskeutua' 6 kertaa (tämän tutkimuksen osa-aineistossa 3 *laskuma*-kielennöstä, eikä yhtään *tõusma*-verbiä). Suomen koko aineistossa *nousta* esiintyy 73 kertaa ja *laskeutua* 39 kertaa, eli aineistojen kokoeron huomioidenkin ero on selvä. Etenkin *tõusma*-verbin vähäinen käyttö on kiinnostavaa suhteessa siihen, että suomen koko aineistossa *nousta* on 7. yleisin verbi. Suomen aineistossa *nousta*-verbiä käytetään tyypillisesti videoista, joissa muuttuja kävelee portaita ylös. Esimerkissä (18) *nousta*-verbi osallistuu ongelmattomasti sekä portaisa etenemisen että väylän ALUN rajanylityksen ilmaisuun.

(18) *Nainen nousi kiviportaita pois luolasta.* [trFi#17-029]

Virosta vastaavia kielennöksiä ei tämän tutkimuksen aineistossa ole, vaan portaisa liikkumisesta ovat käytössä lähinnä verbit *tulema*, *minema*, *liikuma* 'liikkua', *kõndima* 'kävellä' ja *astuma* 'astua, astella'. Vertikaalista liikettä kuvaavien verbien merkityskentät näyttävät suomessa ja virossa tämän alustavan tarkastelun perusteella jokseenkin eriäviltä.¹⁷ Viroksi on

¹⁷ Viron vertikaalista liikettä tarkastelee laajemmin Taremaa (2021, tässä numerossa).

silti mahdollista ilmaista portaiden nousemista *tõusma*-verbillä (vrt. EKSS:n (2009) esimerkki *Tõusin mööda treppi pööningule* [...]. 'Kiipesin portaita ullakolle [...]'). Rakenteen harvinaisuus voi osaltaan liittyä viron suomea analyytisempaan luonteeseen, mikä ilmenee esimerkiksi yleismerkityksisten verbien ja merkitystä täydentävien tilagrammien käyttönä (esim. Metslang 1994; Tragel 2003). Synteettisemmässä suomessa sen sijaan esimerkiksi *liikkua ylös* olisi epäluonteva.

6 Deiktiset liikeverbit rajanylitysten ilmaisussa

Rajanylitysten käsittely on kansainvälisessä kirjallisuudessa tyypistynyt verbien osalta pitkälti tapa- ja väyläverbien dikotomiaan, koska rajanylitysrajoite koskee tapaverbien käyttöä osassa kieliä (esim. Aske 1989; Özçaliskan 2015). Edellä (ks. § 5.2) nousi kuitenkin esiin tarve huomioida deiktiset liikeverbit suomen ja viron rajanylitysilmausten typologisessa kuvauksessa, etenkin väylän ALUN ilmaisussa. Tässä luvussa tarkastelemme lähemmin deiktisten verbien käyttöä väylän ALUN ja LOPUN ilmaisussa. Hahmottaaksemme deiktisten verbien suhdetta rajanylityksiin ja kieltenvälisiä eroja verbien käytössä tarkastelemme sekä rajanylityksen sisältäviä että rajanylityksettömiä väylän ALKUUN ja LOPPUUN keskittyviä stimuluksia.

Liikkeen kontekstissa deiksiksen määritellään yleensä liittyvän liikkeen suuntaan joko puhujaa tai puhuteltavaa kohti tai jommastakummasta poispäin (esim. Fillmore 1975; Frawley 1992: 278). *Tulla-* ja *mennä-*verbien eri kielten vastineista puhutaan typologisessa kirjallisuudessa yleisesti deiktisinä (liike)verbeinä, vaikka yleisesti tunnustetaan myös, että niillä on paljon ei-deiktistä tai deiksiksen rajamaille sijoittuvaa käyttöä. Deiktiset verbit ovat jääneet liikeilmausten typologisessa tarkastelussa melko vähälle huomiolle todennäköisesti siksi, ettei niiden käytössä hahmotu kielten välille yhtä ilmeisiä eroja kuin tapa- ja väyläverbien käytössä. Verbikehyskielissä rajanylityksen ilmaisu on rajoittunutta vain tapaverbeillä, kun taas deiktisillä verbeillä rajanylitystä voi yleensä ilmaista ongelmattomasti (esim. Blomberg 2014: 100). Toisaalta deiktisten verbien määrittely suhteessa leksikalisointi-strategioihin ei ole kirjallisuudessa yksimielistä. Deiktisiä verbejä on pidetty niin geneerisinä tai neutraaleina liikeverbeinä (Stefanowitsch & Rohde 2004; Özçaliskan 2015) kuin väyläverbeinä (esim. Talmy 2000; Taremaa 2017) tai suuntaverbeinä (Fagard ym. 2016; Blomberg 2014).

Suomen aineistossa yleiskäyttöisiä deiktisiä verbejä on kaksi, *tulla* ja *mennä*, ja viron aineistossa vastaavasti *tulema* 'tulla' ja *minema* 'mennä, lähteä'. Verbin *tulla* perusmerkitys on Larjavaaran (1990: 257–259) mukaan 'siirtyä lähten', ja sama pätee *tulema*-verbiin. Larjavaara (1990: 257–261) kuvaa *tulla*-verbiä tunnusmerkikiseksi suhteessa *mennä*-verbiin: Liike etenee kanonisesti ajan suunnan mukaisesti, liikeradan alusta loppuun, ja tämän-suuntaista liikettä edustaa verbi *mennä*. *Tulla*-verbin tapauksessa kuvauksen suunta on liikeradan lopusta alkuun, ja tyypillisimpänä motivaationa tämän tunnusmerkiksen verbin käytölle on Larjavaaran (1990: 260) mukaan puhujan sijainti näkökulmapisteessä. Yleisesti kohteen keskeisyys suhteessa lähteesseen ja kognition kohdeorientoituneisuus tunnistetaan maailman kielissä laajasti (ks. esim. Lakusta & Landau 2005).

Tunnusmerkitöntä verbiä *mennä* voi deiktisen perusmerkityksen 'siirtyä loitoten' lisäksi käyttää geneerisenä liikeverbinä ottamatta kantaa suuntaan (Larjavaara 1990: 257–259).¹⁸ Kuitenkaan *mennä*-verbiä ei ole hyväksyttävää käyttää verbin inherentin suuntaisuuden vastaisesti, kuten lauseessa *?Hän meni minua kohti* (Siro 1977: 87). Viron *minema*-verbin kohdalla tällainen deiktisyyden testaaminen ei anna yhtä yksiselitteistä tulosta, mikä liittyy siihen, että *minema* ei ole *mennä*-verbin suora vastine, vaan verbit ovat historialliselta kehitykseltään erilaiset (Pällin & Kaivapalu 2012). Virossa kaksi verbiparadigmaa on sulautunut yhteen täydennysjakaumaksi *mine-ma* : *lähen*. Valtaosassa verbin taivutusmuodoista käytössä on *lä*-vartalo (*mi*-vartalo passiivissa, aktiivin imperatiivissa sekä epäsuoran tapaluokan preesensissä). (Pällin & Kaivapalu 2012: 289–290.) Suomessa täydellisinä paradigmoina käytettävien *mennä*- ja *lähteä*-verbien keskeinen merkitysero liittyy spatiaalisen siirtymän luonteeseen: *Mennä*-verbiä käytettäessä fokusoidaan tyypillisesti päätepistettä, kun taas lähtöpisteen ilmaisu ei ole keskeistä. Sen sijaan *lähteä*-verbiä käytettäessä fokus on lähtöpisteessä, ja vaikka täydennyksenä olisikin päätepiste, sen saavuttaminen ei ole varmaa. (Pällin & Kaivapalu 2012: 287.) *Minema*-verbin käytössä on näitä molempia merkityksiä (EKSS 2009 s. v. *minema*). Lisäksi erona on, että *mennä*-verbiin tyypillisesti liittyy deiktisyyttä, kun taas *lähteä* ilmaisee väylää ilman deiktistä merkitystä (Pajunen 2001: 208–209).

¹⁸ On kuitenkin havainnollistavaa, että jos *mennä*-verbiä verrataan geneeriseen liikeverbiin *kulkea*, joka myös käännettäisiin englanniksi yleensä *go*-verbillä, verbien ero näyttää selittyvän nimenomaan *mennä*-verbin deiktisyydellä (sen lisäksi, että *kulkea*-verbiin liittyy tyypillisemmin kävelemisen implikaatio, ks. KS 2020).

Tarkastelemamme deiktiset verbit ovat hyvin polyseemisiä (ks. esim. Huumo & Sivonen 2010). Aineistomme edustaa kuitenkin konkreettista spataalista käyttöä, eli keskitymme verbien perusmerkityksiin.¹⁹ Kummankin kielen, mutta erityisesti suomen deiktisten verbien käytössä näkyy aineistossa selvä painotus rajanylityksen ilmaisuun. Verbin *tulla* käytöistä 94 % liittyy rajanylityksen ilmaisuun, ja verbin *mennä* käytöistä rajanylitystilanteiden osuus on 86 %. *Tulema*-verbin käytöistä 76 % on rajanylitysilmauksissa, *minema*-verbin käytöistä 78 %. On huomioitava, että elisitaatiokehys ylipäättään keskittyy enemmän rajanylityksen sisältäviin kuin muihin liiketilanteisiin. Suomen koko aineiston kielennöksistä 57 % sisältää rajanylitysilmauksen, viron koko aineiston kielennöksistä 60 %. Rajanylitysilmauksiin keskittymisen tendenssi näyttää tämänkin huomioiden selkeältä. Verbien *tulema* ja *minema* keskeisyys väylän ALUN ja LOPUN ilmaisussa ylipäättään näkyy myös Taremaan (2017) tekstikorpuksen pohjaavissa tuloksissa viron liikeilmauksista.

Kun tarkastellaan lähemmin deiktisten verbien käyttöä väylän ALUN ja LOPUN rajanylitysilmauksissa, huomio kiinnittyy videoiden kuvakulmiin. Deiktisten verbien käyttö ei nimittäin yksiselitteisesti tai suomessa edes ensisijaisesti liity niihin videoihin, joissa muuttuja liikkuu katsojaa kohti tai katsojasta poispäin eli joissa video on kuvattu takaa tai edestä. Esimerkiksi videossa 028 sivusta kuvattu poika astelee luolasta rannalle (ks. kuvakaappaus videosta taulukossa 3, s. 285). Kuitenkin valtaosa koehenkilöistä kielentää videon *tulla*- tai *tulema*-verbillä (esim. 19).

(19) *Poiss tuleb mererannas koopast välja.*

’Poika tulee merenrannassa luolasta ulos.’ [trEe#11-028]

Taulukossa 2 tarkastelemme deiktisten verbien käytön jakautumista eri kuvakulmista kuvattujen videoiden kielennöksiin. Koska eri kuvakulmia on elisitaatiokehyksessä eri määrät, vertailussa eniten kertovat suhdeluvut (n /video), joissa verbien käyttömäärät on suhteutettu kutakin kuvakulmaa edustavien videoiden määrään. *Kuvakulmalla* tarkoitamme videolla liikkuvan muuttujan orientaatiota suhteessa katsojaan: muuttuja voi liikkua kasvot katsojaa kohti (edestä-kuvakulma), selkä katsojaan päin (takaa-kuvakulma) tai sivuttaissuunnassa ikään kuin katsojan ohi (sivusta-kuvakulma). Näiden pääkuvakulmien lisäksi muutamassa videossa kuvakulma on hiukan viisto tai muuttuja kääntyy kesken liikeratansa, joten mukana on myös yhdistelmäkuva-
vakulmia (sivusta/edestä, sivusta/takaa ja edestä/takaa). Viimeksi mainittuja

¹⁹ Konteksti on rajattu spataalisia siirtymiä esittäville visuaalisilla stimuluksilla ja aineistoesiintymät on tarkistettu sen varmistamiseksi, että mukana on vain spataalisen siirtymän ilmaisu.

Taulukko 2. Deiktisten verbien käytön jakautuminen eri kuvakulmista kuvattujen videoiden kesken sekä suhteessa eri kuvakulmista kuvattujen videoiden määrään

		Video on kuvattu...					YHT	
		takaa	edestä	sivusta	edestä/ takaa	sivusta/ takaa		sivusta/ edestä
SUOMI								
videoita (n)		8	7	10	1	2	2	30
<i>tulla</i>	<i>n</i>	9	58	137	21	18	20	263
	%	3,4	22,0	52,0	8,0	6,8	7,6	100
	<i>n/video</i>	1,1	8,3	13,7	21,0	9,0	10,0	8,8
<i>mennä</i>	<i>n</i>	35	1	48	11	10	0	105
	%	33,3	0,9	45,7	10,5	9,5	0	100
	<i>n/video</i>	4,4	0,1	4,8	11,0	5,0	0	3,5
VIRO								
videoita (n)		8	7	10	1	2	2	30
<i>tulema</i>	<i>n</i>	6	64	70	16	13	22	191
	%	3,1	33,5	36,6	8,4	6,8	11,5	100
	<i>n/video</i>	0,8	9,1	7,0	16,0	6,5	11,0	6,4
<i>minema</i>	<i>n</i>	72	3	38	11	20	1	145
	%	49,7	2,1	26,2	7,6	13,8	0,7	100
	<i>n/video</i>	9,0	0,4	3,8	11,0	10,0	0,5	4,8

emme huomioi analyysissä videoiden pienen määrän takia.

Yleiskuva suomen aineiston deiktisistä verbeistä on, että *tulla*-verbiä käytetään selvästi enemmän sivusta kuvattujen videoiden kielennöksissä (ka. 13,7 *tulla*-verbiä/video) kuin edestä kuvattujen (ka. 8,3). Verbin *mennä* osuus on sivusta kuvattujen videoiden (ka. 4,8 *mennä*-verbiä/video) kielennöksissä hiukan suurempi kuin takaa kuvattujen (ka. 4,4). Ero ei ole yhtä suuri kuin *tulla*-verbin tapauksessa, mutta jälleen sivusta-kuvakulman keskeisyys on jokseenkin odotuksenvastaista. Viron aineistossa tendenssi sivusta-kuvakulman ensisijaisuudesta ei toteudu samoin kuin suomessa. Verbiä *tulema* esiintyy melko paljon sivusta kuvattujen videoiden kielennöksissä (ka. 7,0 *tulema*-verbiä/video), mutta odotuksenmukaisen edestä-näkökulman videoissa verbin videokohtainen osuus on suurempi (ka. 9,1). Verbin *minema*

kohdalla odotuksenmukainen käyttö on vielä huomattavasti selvempää: sitä käytetään takaa kuvatuista videoista selvästi enemmän (ka. 9,0 *minema-*verbiä/video) kuin sivusta kuvatuista (ka. 3,8).

Taulukossa 2 esitetyistä tuloksista herää kaksi kysymystä: ensinnäkin se, miksi deiktisen verbin käyttö ei useinkaan selity liikkeen suunnalla katsojaa kohti tai katsojasta pois päin, ja toisekseen se, miksi liikkeen suunta suhteessa katsojaan selittää suomen verbivalintaa vielä viroa vähemmän. Ensimmäiseen kysymykseen näyttää aineistoissamme liittyvän rajanylitys deiktisten verbien käyttöä motivoivana tekijänä. Sekä suomen että viroa aineistoissa useimmin deiktisillä verbeillä kielennettyjen sivusta kuvattujen videoiden yhdistävä tekijä on hyvin selkeä rajanylitys: muuttuja tulee näkyviin kiintopisteen sisästä tai menee pois näkyvistä kiintopisteen sisään. Kummassakin kielessä runsaasti deiktisillä verbeillä kielentyvissä videoissa on esimerkiksi liikettä suhteessa luoliin, jotka ovat elisitaatiokehysten säiliömäisimpiä kiintopisteitä, sekä maissipeltoon ja metsään. Esimerkissä (20) kielennetyssä videossa nainen astuu tieltä tiheään maissipeltoon, joka on riittävän korkea peittämään naisen kokonaan.

(20) *Nainen menee maissipeltoon.* [trFi#19-069]

Yhteys rajanylityksen ja deiktisten verbien välillä näkyy myös monilauseisissa kielennöksissä, jotka sisältävät sekä deiktisen että tapaverbin. Esimerkin (21) kaltaisissa kielennöksissä deiktinen verbi koodaa tyypillisesti rajanylitystä ja tapaverbi muuta liikeradan vaihetta. Tämä kielennösstrategia muistuttaa verbikehyskielissä tunnistettua kahden tapahtuman kuvaustyyppiä, jota esimerkiksi turkin osalta käsittelee Özçaliskan (2015).

(21) *Naine tuleb kivikoopast välja ja kõnnib mööda jalgrada.*

’Nainen tulee kiviluolasta ulos ja kävelee pitkin polkua.’ [trEe#10-023]

’Tulla’-tyyppisten verbien osalta samankaltaisia tuloksia on saatu muistakin kielistä, kuten satelliittikehyskieliksi luokitelluista ruotsista ja saksasta sekä thaista, jossa on seriaaliverbirakenteessa oma paikkansa deiktiselle verbille. Fagardin ym. (2016) mukaan Trajectoire-kehys tuottaa näissä kielissä laajaa ’tulla’-tyyppisten verbien käyttöä videoista, joissa ei ole kameraa kohti suuntautuvaa liikettä.²⁰ Fagard ym. (2016) osoittavat myös korrelaation ’tulla’-verbien käytön ja rajanylityksen välillä. Mahdollinen selitys tuloksille

²⁰ ’Mennä’-tyyppisten verbien tarkastelu ei olisi ruotsissa ja saksassa mahdollista, koska ruotsin *gå* ja saksan *gehen* sisältävät ’mennä’-merkityksen lisäksi merkityksen ’kävellä’ ja ovat siten myös tapaverbejä.

löytyy nähdäksemme Matsumoton ym. (2017: 120) tutkimuksesta, jossa verrataan erilaisin koeasetelmin ’tulla’-verbien käyttöä englannissa, japanissa sekä thaissa ja todetaan näiden verbien merkitykseen liittyvän usein puhtaasti spatiaalisen suuntaisuuden sijaan funktionaalista käyttöä, jossa verbi koodaa liikettä suhteessa puhujan visuaaliseen ja interaktiiviseen huomiopiiriin. Rajanylitys läpinäkymättömästä tilasta näkyviin tuottaa Matsumoton ym. (2017: 109–110) koeasetelmassa tilastollisesti merkitsevän eron verrattuna rajanylitykseen, jossa muuttuja on koko ajan näkyvillä, mikä vahvistaa tulkintaa huomiopiiriin siirtymisen keskeisyydestä.

Deiksistä on ilmiönä rajattu eri tavoin, ja siksi tuloksemme voi nähdä deiksiksen kannalta kahtalaisesti: verbien *tulla*, *mennä*, *tulema* ja *minema* käyttö rajanylitystilanteissa, joissa liikkeen suunta ei ole puhujaa kohti tai puhujasta pois päin, voidaan nähdä tiukan deiksistulkinnan mukaan ei-deiktisenä tai vain sekundaaristi deiktisenä (esim. Larjavaara 1990) tai vaihtoehtoisesti laajennettuna, funktionaalisenä deiksiksenä (esim. Matsumoto ym. 2017; Blomberg 2014: 110). Matsumoto ym. (2017: 97–98) esittävät Enfieldin (2003) demonstratiivien analyysia mukaillen, että deiktisten verbien käytössä puhujan lokaatio määrittyy funktionaalisesti. Matsumoton ym. (2017: 117) mukaan ’tulla’-verbeillä ilmaistun liikkeen kohteena on pikemminkin liikkuvan muuttujan ja puhujan jakama (potentiaalisen) vuorovaikutuksen tila kuin puhujan todellinen lokaatio. Tämä funktionaalinen tila voi olla paitsi konkreettinen tila, jossa puhuja on, myös hänelle näkyvä tila; koeasetelmassamme luonnollisesti on kyse jälkimmäisestä.

Puhujaa kohti suuntautuvaa liikettä ilmaistaan aineistoissamme myös muilla keinoilla kuin ’tulla’-verbeillä. Onkin kiinnostavaa, että esimerkiksi videosta, jossa poika kävelee polkua pitkin suoraan kameraa kohti, suomen puhujista kukaan ei käytä *tulla*-verbiä ja viron puhujista vain kaksi käyttää *tulema*-verbiä. Sen sijaan kompleksisempia, vaihtoehtoisia näkökulman ilmauksia (esim. *kameraa kohti*, *vaataja poole* ’katsojaa kohti’) käyttää 12 suomen ja viisi viron puhujaa. Samoin video puiston halki kohti kameraa kävelevästä naisesta tuottaa suomessa ainoastaan muita näkökulman ilmauksia, virossa myös joitakin *tulema*-verbillisiä ilmauksia. Matsumoton ym. (2017) tulosten mukaan ’tulla’-verbeissä keskeistä on siirtymä muuttujan ja puhujan jakamaan tilaan, ja tämäntyyppiset vertailut aineistossamme tukevat tätä havaintoa.

Kysymystä kieltenvälisistä eroista havainnollistamme ensin taulukon 3 esimerkeillä *tulla*- ja *tulema*-verbien käytöstä kolmessa erilaisessa tilanteessa ja tarkastelemme sitten stimuluksia hiukan laajemmin vertaillen. Taulukon 3

Taulukko 3. Esimerkit rajanylityksen ja kuvakulman suhteen eroavista videoista ja niiden kielentäminen *tulla-* ja *tulema-*verbeillä

Video	Videon piirteet	<i>tulla-</i> verbi suomen aineistossa	<i>tulema-</i> verbi viron aineistossa
 <p>028</p>	Kuvakulma: sivusta Rajanylitys: +	38/50	21/25
 <p>023</p>	Kuvakulma: edestä Rajanylitys: +	22/50	19/25
 <p>035</p>	Kuvakulma: edestä Rajanylitys: –	1/50	6/25

video 028 on sivusta kuvattu rajanylitysvideo, josta deiktinen verbi on selvästi käytetyin vaihtoehto kummassakin kielessä. Suomessa se eroaa selvästi edestä kuvatusta rajanylitysvideosta 023, jossa nainen kävelee polkua pidemmän matkan kuin poika videossa 028, kun taas virossa näiden välinen ero on pieni. Suomessa video 023 kielentyy ensisijaisesti tapaverbillä *kävellä*. Edestä kuvattu video 035, jossa mies lähtee maassa makaavan naisen luota kävelemään kohti kameraa ja johon ei siis sisälly rajanylitystä, tulee suomessa vain kertaalleen kielennetyksi *tulla*-verbillä, mutta virossa neljännes käyttää *tulema*-verbiä. Suomessakin videosta 035 on käytetty muita kielentäjän näkökulmaan viittaavia ilmauksia, kuten *kameraa kohti*, mutta *tulla*-verbi ei liity kameraa tai kielentäjää kohti kulkemiseen senkään vertaa kuin *tulema* virossa.

Suomen aineistossa rajanylitys näyttää liittyvän deiktisten verbien käyttöön selvästi etenkin *tulla*-verbin mutta myös *mennä*-verbin osalta. Taulukon 2 luvut ja taulukon 3 esimerkit osoittavat, että virossa *tulema*- ja *minema*-verbien käyttöön puolestaan liittyy muitakin motivaatioita. *Minema*-verbi eroaa kuvakulmien tarkastelun perusteella *mennä*-verbistä selvemmin kuin *tulema*-verbi *tulla*-verbistä. On mahdollista, että *minema* ei hahmotu virossa yhtä deiktiseksi kuin *mennä* suomessa, koska samaan paradigmaan yhdistyy suomen ei-deiktiseen *lähteä*-verbiin vertautuvaa ainesta. Toisaalta voi myös kysyä, olisiko saksan laaja ja pitkäaikainen vaikutus viron kieleen voinut tuoda *minema*-verbin merkitykseen myös liikkeen tavan koodausta saksan *gehen*-verbin tapaan.²¹ Näiden seikkojen varmentaminen edellyttäisi kuitenkin *minema*-verbin laajempaa semanttista tarkastelua, jota ei tiettävästi toistaiseksi ole tehty.

Aineistoissamme erot *mennä*- ja *minema*-verbien käytössä eivät näytä palautuvan ainakaan yksinomaan *minema*-verbin täydennysparadigmaan. *Minema*-verbiä käytetään viron aineistossa kauttaaltaan laajemmin kuin *mennä*-verbiä suomen aineistossa, mihin viittaa myös se, että sen kohdalla rajanylitysilmausten osuus on pienempi kuin *mennä*-verbin.²² Kun verbi-jakaumaa tarkastellaan videoittain, ero on suuri (yli 30 prosenttiyksikköä) erityisesti seuraavissa tilannetyypeissä, joissa *minema* on huomattavasti tyypillisempi kuin *mennä*: Ensinnäkin esiin nousevat väylän LOPUN rajanylitykset, joissa muuttuja kävelee melko pitkän matkan ennen kiintopisteen sisään astumista. Näissä tapauksissa suomen aineistoa hallitsee esimerkin

²¹ Kysymyksen esiin tuomisesta kiitämme *Finnish Journal of Linguisticsin* anonyymia arvioijaa.

²² Verbien *mennä* ja *minema* välillä on selkeä samansuuntainen yleisyysero Wälchlin (2001: 305) paralleelikorpustutkimuksessa.

(22) kaltainen tapaverbien käyttö, kun taas virossa koehenkilöistä noin puolet käyttää *minema*-verbiä, kuten esimerkissä (23).

(22) *Nainen kävelee puiden suojaan.* [trFi#43-057]

(23) *Naine läheb metsa.*
'Nainen menee metsään.' [trFi#19-057]

Toisekseen *minema* on tyypillisempi sellaisissa väylän ALUN rajanylitystilanteissa, joissa muuttuja poistuu tilasta, josta käsin video on kuvattu. Näissä esimerkin (24) kaltaisissa tapauksissa ero voi osittain kytkeytyä täydennysparadigmaan, koska juuri tällaisissa tilanteissa suomen aineistossa esiintyy jonkin verran *lähteä*-verbiä, kuten esimerkissä (25).

(24) *Naine läheb koopast välja.*
'Nainen menee/lähtee luolasta pois.' [trEe#16-025]

(25) *Nainen lähtee luolasta pois.* [trFi#35-025]

Kolmantena erottuvat portaissa liikkumista sisältävät videot. Niihin liittyen on jo edellä todettu, että siinä missä suomessa käytetään melko paljon *nousta*- ja *laskeutua*-verbejä, kuten esimerkissä (26), virossa tyypillinen yhdistelmä on *minema* ja suunnan ilmaiseva tilagrammi, kuten esimerkissä (27) *alla* 'alas'.

(26) *Nainen laskeutuu portaita rantaan.* [trFi#23-073]

(27) *Naine läheb trepist alla järve juurde.*
'Nainen menee portaita alas järvelle.' [trEe#15-073]

Verbien *tulla* ja *tulema* käytössä videokohtaiset kieltenväliset erot ovat pienempiä kuin verbien *mennä* ja *minema* tapauksessa. Niidenkin kohdalla yli 30 prosenttiyksikön ero deiktisten verbien käytössä on videoissa, joissa liikutaan portaissa. Lisäksi erottuu taulukossa 3 esitelty video 023, jossa nainen poistuu luolasta ja kävelee sen jälkeen melko pitkään polulla. Suomessa tässä tilanteessa suositaan tapaverbejä. Lähes yhtä suuri ero on videossa, jossa uimassa ollut poika siirtyy merestä rannalle: suomessa tässäkin tilanteessa tyypillinen on *nousta*-verbi, kun taas virossa *tulema*-verbi on tavallinen. Lisäksi kummassakin kielessä käytetään liikkumisen tapaa koodaavia verbejä (*juosta* ja *jooksma*).

Yleiskuva näyttää siis siltä, että virossa deiktisten verbien kokonaisuus aineistosta on suurempi ja niitä käytetään laajemmin erityyppisistä tilanteista. Suomessa deiktisten verbien käyttö keskittyy erityisesti selkeisiin rajanylitystilanteisiin, mikä on selitettävissä Matsumoton ym. (2017) tapaan sillä, että

siirtymä tapahtuu suhteessa tilanteen katsojan huomiopiiriin. Virossa deiktiset verbit nousevat keskeisiksi monissa tilanteissa, joissa suomessa käytetään pääosin tapaverbejä tai toisaalta vertikaalisissa liiketilanteissa verbejä *nousta* ja *laskeutua*.

Kieltenvälisistä eroista huolimatta deiktisten verbien tyypillisuus juuri rajanylityskielennöksissä, erityisesti väylän ALUSSA, on aineistoissamme merkittävä tendenssi. Viron osalta myös Taremaa (2017) havaitsee, että vaikka kielessä on runsas tapaverbileksikko ja kielen rakenne sallii tyypillisen satelliittikehyskielen tapaan tapaverbien käytön rajanylitysilmauksissa, ne eivät ole ensisijainen vaihtoehto rajanylitysten kielentämiseen. Niiden sijaan käytetään kohteen (väylän LOPUN) ilmauksissa pääosin kohdeverbejä ja lähteen (väylän ALUN) ilmauksissa lähdeverbejä (Taremaa 2017: 273–274). Taremaa ei tee eroa väylän ja suunnan välille ja lukee edellä mainittuihin väyläverbien alakategorioihin myös virossa hyvin frekventit verbit *minema* ja *tulema* (2017: 83). Koska Taremaa (2017: 288–289) pitää niitä väyläverbeinä, tämä näyttäytyy hänen tutkimuksessaan verbikehyskielille ominaisen strategian käyttönä virossa. Toisaalta Fagardin ym. (2016) tutkimuksessa ’tulla’-verbit ovatkin keskeisiä germaanisten satelliittikehyskielten (ruotsi ja saksa) rajanylitysilmauksissa mutta eivät romaanisten verbikehyskielten (ranska ja piemonte). Suomen ja viron deiktisten verbien käyttöä rajanylityksen ilmaisemiseen ei siis voi pitää yksiselitteisesti satelliittikehystyyppistä poikkeavana piirteenä samassa mielessä kuin varsinaisten väyläverbien (esim. *poistua* ja *väljuma*) käyttöä. Myös Verkerk (2013) määrittelee deiktisten verbien käytön satelliittikehysstrategiaan kuuluvaksi.

Deiktisten verbien keskeisyys germaanisissa satelliittikehyskielissä näkyy myös Slobinin (2006) vertailussa *Frog, where are you?* -kuvakirjan (Mayer 1969) avulla toteutetun elisitaation kuvastimuluksesta, jossa pöllö lennähtää ulos puussa olevasta kolosta. Englannissa, hollannissa ja saksassa *come out* -tyyppinen rakenne on tapahtuman ilmaisussa ensisijainen ja tapaverbien osuus jää alle kolmannekseen.²³ Onkin huomioitava, että myös virossa *tulema*-verbi esiintyy tyypillisesti yhdessä *välja*-grammin kanssa, ja tällainen semanttisesti niukahkon ydinverbin (ks. Trigel 2003) sekä spatiaalista siirtymää spesifioivan tilagrammin yhdistelmä voi selittyä virossa ainakin osaksi juuri kielikontakteilla (ks. esim. Hasselblatt 2000).

²³ Vertailun vuoksi Pasasen ja Pakkala-Weckströmin (2008) tarkastelussa kaksi kolmasosaa suomenkielisistä koehenkilöistä käyttää samasta stimuluksesta tapaverbiä.

7 Kokoavaa tarkastelua

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet translokatiiviseen liiketilanteeseen kuuluvan väylän ALUN ja LOPUN ilmaisua suomesta ja virosta kerätyissä elisitaatioaineistoissa. Tavoitteena on ollut paitsi täydentää ymmärrystä kummastakin kielestä liiketilanteiden typologian kannalta myös verrata niitä toisiinsa. Lähisukukielten ja ylipäätään samaan kielentämistyyppiin luokiteltujen kielten välinen variaatio on 2000-luvulla alkanut nousta esiin liikeilmausten typologiassa (esim. Ragnarsdóttir & Strömqvist 2004; Goschler & Stefanowitsch 2013; Fagard ym. 2017; Lewandowski 2021). Lisäksi suomen ja viron tarkastelu täydentää toistaiseksi melko rajallista tietoa sijakielistä liiketyypologian kontekstissa.

Väylän ALUN ja LOPUN analyysimme on keskittynyt kahteen liikkeen semantiikassa keskeiseen käsitteeseen: rajattuuteen ja rajanylitykseen. Olemme käsitelleet variaatiota kahdella granulariteettitasolla: ensin siitä näkökulmasta, kuinka yksimielisesti liiketilanteen keskeiset piirteet rajattuus ja rajanylitys ilmaistaan suomessa ja virossa, ja sitten keskittyen siihen, miten kielten eri resurssija on rajanylitysilmauksissa käytetty. Rajasimme resurssien tarkastelun liikeverbeihin ja satelliittimaisiin elementteihin.

Rajattisuuden suhteen variaatio on vähäistä sekä kielensisäisesti että kieltenvälisesti. Yleistäen voidaan sanoa, että yksimielisimmin ilmaistaan väylän ALUN tai LOPUN rajanylityksen sisältäviä videoita, ja ylipäätään koehenkilöiden yksimielisyys väylän ALUN ja LOPUN ilmaisemisessa on suurta. Tämä on kiinnostavaa suhteessa siihen, että väylän KESKIVAIHEEN suhteen rajattujen ja toisaalta rajaamattomien liiketilanteiden on todettu tuottavan melko paljon variaatiota suomen koehenkilöiden kesken (Tuuri 2021). Väylän ALUN ja LOPUN tapauksessa variaatiota rajanylitysten ilmaisussa tuottavat lähinnä kompleksiset videot. Vähäinen variaatio suomen ja viron välillä sekä molempien aineistojen sisällä viitannee siihen, että kyse on pikemminkin yleisistä kuin yksittäisiin kieliin liittyvistä tendensseistä.

Läheistenkin sukukielten välillä voi tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin olla melko huomattavia eroja siinä, millaisiin kielellisiin resurssihin liikeilmausten merkitykset koodautuvat. Esimerkiksi väylän ALKUUN liittyviä satelliittimaisia tiligrammeja käytetään sijailmaisun tukena virossa selkeästi enemmän kuin suomessa. Ensisijaisesti *välja*-grammin käytön myötä viron väylän ALUN ilmauksista yli puoleen liittyy satelliittimainen tiligrammi. Väylän LOPPUUN liittyvät satelliittimaiset tiligrammit, kuten *sisään* ja *sisse*, taas ovat kummassakin kielessä marginaalinen ilmaisukeino. Typologinen

ero kielten sijoittumisessa analytyttöisyys–synteettisyys-jatkumolle voi olla osatekijänä väylän ALUN ilmaisun eroissa; toisaalta väylän LOPUN osalta se näkyy vain adpositionrakenteiden suurempana osuutena virossa. Suomen ja viron välisiä eroja voivat osaltaan selittää kielikontaktit: väylän ALUN yhteydessä esiintyviä satelliittimaisia tilagrammeja (esim. *ära* ja *välja*) käytetään virossa verbipartikkeleina laajasti esimerkiksi aspektuaalisten merkitysten ilmaisussa, ja tämän on eri tutkimuksissa esitetty liittyvän joko saksan tai venäjän tai mahdollisesti kummankin kielen vaikutukseen (keskustelusta ks. Hasselblatt 2000). Niin ikään avoin kysymys on, missä määrin kontaktit selittävät näiden tilagrammien käyttöä varsinaisessa liikkeen ilmaisussa.

Tutkimuksemme toi ilmi eroja myös suomen ja viron rajanylitysilmausten verbeissä. Suomi noudattaa oletetun satelliittikehyskielen kaavaa hiukan selvemmin siinä, että tapaverbit hallitsevat etenkin väylän LOPUN ilmauksissa. Sen sijaan väylän ALUN rajanylityksissä niiden osuus jää hiukan yli kolmannekseen. Virossakin tapaverbit ovat väylän LOPUN rajanylitysilmauksissa tyypillisimpiä, mutta kuitenkin käytössä vain hiukan alle puolessa tapauksista. Väylän ALUN ilmaisussa virossa tapaverbejä käytetään vain viidenneksessä aineistosta. Niin suomessa kuin virossakin käytetään väylän ilmaisussa myös verbikehysstrategiaa, mutta kummassakaan kielessä se ei nouse merkittäväksi. Viron aineistossa väyläverbien, kuten *väljuma* ja *sisenema*, käyttö on kuitenkin jonkin verran yleisempää.

Sen sijaan deiktisten verbien käyttö on aineistoissamme rajanylitysten ilmaisussa hyvin tyypillistä. Erityisen suurena erottuu *tulema*-verbin yli 60 prosentin osuus viron aineiston väylän ALUN rajanylityksistä, mutta myös suomessa *tulla*-verbillä ilmaistaan noin puolet väylän ALUN rajanylityksistä. Väylän LOPUN rajanylityksistä *minema*-verbin käyttö kattaa virossa noin kolmanneksen aineistosta, *mennä*-verbin käyttö suomessa hiukan alle viidenneksen. Deiktisten verbien tarkastelu koko aineistossa osoittaa, että virossa niitä käytetään kauttaaltaan enemmän. Näyttää myös siltä, että kontekstit, joissa deiktisiä verbejä käytetään, ovat tutkimuksen kielissä osittain eriävät. Suomessa niiden käyttö painottuu selkeisiin rajanylityksiin, ja stimuluksessa nähtävällä rajanylityksellä näyttää olevan verbin valinnassa suurempi merkitys kuin liikkeen suunnalla suhteessa katsojaan. Sama tendenssi on todettu ruotsin, saksan ja thain vastaavista aineistoista (Fagard ym. 2016), ja tulosta voi selittää Matsumoton ym. (2017) tapaan funktionaalisella deiktisyydellä, jossa siirtymät suhteessa puhujan huomiopiiriin nousevat varsinaista suuntaa keskeisemmäksi tekijäksi. Virossa näiden kontekstien lisäksi *tulema* ja *minema* ovat laajalti käytössä sellaisissa yhteyksissä, joissa suomessa

tyypillisimmin käytetään tapaverbejä tai vertikaalisen liikkeen tapauksessa suuntaverbejä *nousta* ja *laskeutua*.

Muutamiin seikkoihin on tässä tutkimuksessa kaikesta huolimatta suhtauduttava pienellä varauksella. Suomenkielinen aineisto on, kuten todettua, kaksi kertaa vironkielistä suurempi, minkä olemme toki huomioineet tuloksia analysoidessamme ja esittäessämme. Lisäksi elisitaatiokehyksessä esiintyy epäsymmetriaa tiettyjen muuttujien suhteen: esimerkiksi rajaamatonta liikettä kuvaavia videoita on vähemmän kuin rajattua liikettä kuvaavia, ja kuvakulmien jakauma on hiukan epätasainen. Trajectoirella on kuitenkin monia etuja: siinä on monipuolisia liiketilanteita, ja sitä on laajasti hyödynnetty, mikä parantaa verrattavuutta muihin kieliin. Video on myös liikkeen esittämiseen luontevampi kanava kuin elisitaatiossa paljon käytetyt kuvat (Loucks & Pederson 2011: 115).

Vaikka elisitaatio tuottaa systemaattisen vertailun mahdollistavaa aineistoa, on liikeilmauksia lisäksi tarpeen tarkastella myös muuntyyppisissä aineistoissa. Strukturoidun elisitaation haittapuolena voi jossakin määrin olla tilanteen epäluontevuuden vaikutus kielentäjien käyttämään rekisteriin. Viron aineistonkeruun yhteydessä tehdyt haastattelut viittasivat siihen, että elisitaatiotehtävä sai koehenkilöt joiltakin osin käyttämään esimerkiksi sellaisia väyläverbejä, joita he eivät pidä arkipuheelleen tyypillisinä. Elisitaatiotyökalujen kehittäminen entistä luontevammin arkista kielenkäyttöä tuottaviksi jää tulevan tutkimuksen haasteeksi. Elisitoidun aineiston riskeihin lukeutuu myös *syntaktinen toistovaikutus* (*syntactic priming*),²⁴ jolla tarkoitetaan samojen syntaktisten rakenteiden toistumista (ks. esim. Bock 1986; Pickering & Branigan 1999). Kielentäjäyksilöiden strategiat ovat vaihtelevia, ja saman lausemallin toistamista esiintyy pääasiassa koehenkilöillä, jotka kielentävät tilanteita muutenkin hyvin niukasti, kun taas runsaammin videoiden yksityiskohtia huomioivat käyttävät monipuolisempia rakenteita. Toistovaikutuksen merkitys voi korostua, jos koehenkilömäärä on kovin pieni, ja tätä on tutkimuksessa pyritty välttämään käyttämällä monia muita tutkimuksia suurempaa koehenkilöjoukkoa, mikä erityisesti suomen kohdalla minimoi toistovaikutusta. Toisaalta on myös osoitettu, että itse käytettyjen rakenteiden toistoa (*self-priming*) ei koeasetelmissa esiinny samassa laajuudessa kuin esimerkiksi keskusteluaaineistoissa havaittua kuultujen rakenteiden toistoa (Jacobs ym. 2019).

²⁴ Väänänen (2016) käyttää *toistovaikutusta priming*-ilmiön suomennoksena.

Suomi ja viro eivät tämän tarkastelun perusteella jäsenny yksiselitteisesti suhteessa satelliittikehyskielioletukseen. Virossa satelliittimaisen aineksen käyttö on runsasta, mutta vain väylän ALUN yhteydessä. Suomessa puolestaan tyypillisenä satelliittikehyskielten piirteenä pidetty tapaverbeillä kielentäminen on tavallisempaa kuin virossa. Toisaalta näyttää siltä, että deiktisiä verbejä käytetään runsaasti paitsi suomessa ja virossa myös germaanisissa satelliittikehyskielissä (Slobin 2006; Fagard ym. 2016; Verkerk 2013), joten niitä ei voi pitää suomea ja viroa satelliittikehystyyppistä erottavana tekijänä, vaikka tyyppin keskeisenä piirteenä perinteisesti pidetäänkin laajaa tapaverbien käyttöä (esim. Talmy 2000).

Suomen ja viron arvioiminen suhteessa Naidun ym. (2018) ehdottamaan sijakehystyyppiin edellyttäisi laajempaa useampien sijakielten vertailua tyyppin hahmottamiseksi. Naidun ym. (2018) tarkastelemassa telugussa väylän ensisijaisena ilmaisukeinona toimivat sijat, joskin sijajärjestelmässä väylän ALKUA ilmaisee vain ablatiivi ja LOPPUA vain dativi, kun taas suomessa ja virossa jo pelkillä sijoilla tehdään hienovaraisempia distinktioita. Sijajärjestelmää täydentää telugussa varsin runsas relationaalisten substantiivien käyttö. Yhdeksi kysymykseksi sijakieliä toisiinsa vertailtaessa nousee kielenyksiköiden kieliopillinen status ja sen liukuvuus. On kiinnostava kysymys, missä määrin telugun relationaaliset substantiivit (esim. *bayaṭi-ki* ulko-DAT 'ulos') eroavat suomen ja viron kielenyksiköistä (esim. *ulos* ja *välja*), joita pidetään yleensä adverbeina tai etenkin analyttisemmän viron tapauksessa jopa verbipartikkeleina (esim. Huumo & Lehismets 2013) mutta jotka samalla ovat nominikantaisia eivätkä ole syntaktisesti kiinteästi sidoksissa verbiin. Myös Naidu ym. (2018: 13) tunnistavat haasteen tällaisten elementtien kieliopillisen statuksen määrittelyssä, joten eri sijakielten kielenyksiköiden suhteuttaminen toisiinsa on tässä kontekstissa jätettävä tulevan tutkimuksen haasteeksi. On myös tunnistettavissa kielensisäisiä eroja: esimerkiksi suomessa tilagrammit *sisään* ja *sisälle* analysoituvat kielenkäyttäjän mielessä suhteellisen vaivattomasti osikseen ja ovat helpommin tulkittavissa relationaalisen substantiivin ja adverbien rajamaille kuin historiallisella *s*-latiivilla muodostetut tilagrammit *ulos* ja *pois*.

On siis jatkotutkimusta kaipaava kysymys, kuinka paljon yhteistä suomella ja virolla on toisten sijakielten kanssa. Toisaalta lisää vertailua tulisi tehdä satelliittikehyskielten suuntaan. Tämän tarkastelun perusteella suomella ja virolla on niiden kanssa melko paljon yhteistä, mutta samalla on selvää, että satelliitin kategoriaa on syytä tarkastella kriittisesti. Esimerkiksi Wälchli (2001) ja Lewandowski (2021) tekevät luokituksissaan rajanvetoja laajasti

ymmärretyn satelliitin käsitteen sisällä: Wälchli (2001) vetää rajan adnominaalisen ja adverbaalisen aineksen välille, Lewandowski (2021) puolestaan katsoo tarpeelliseksi erottaa verbiprefiksit partikkelien ja adnominaalien muodostamasta tyypistä. Näiden rajanvetojen myötä relevantiksi nousee myös kysymys suomen ja viron suhteesta toisiinsa. Koska satelliittimainen aines on virossa laajemmassa käytössä kuin suomessa, luontevinta tässä vaiheessa lienee nähdä suomi ja viro jatkumolla, jossa viro on jonkin verran lähempänä tyypillisiä satelliittikehyskieliä kuin suomi.

Myös yksittäisten kielenyksiköiden merkityksillä voi olla merkittäviä vaikutuksia kieltenvälisiin eroihin. Tällaisia eroja tavoitetaan lähisukukielten analyysillä tylogisessa kehyksessä: vaikka tarkastellut kielet jäsenyisivät typologisten yleistysten suhteen pääpiirteiltään melko yhtenevästi, on paljon variaatiota, joka palautuu ainakin osaksi eri kielenyksiköiden merkitysten rajaamiin käyttöaloihin. Vaikkapa verbin valintaa määrittää pitkälti se, millaisiin käyttöyhteyksiin eri verbit kielessä sopivat ja millaisia vaihtoehtoisia resursseja on. Esimerkiksi viron *tõusma* näyttäytyy tässä tutkimuksessa käyttöalaltaan kapeampana kuin suomen *nousta*, eikä sillä aineistossa kielennetä juurikaan vertikaalisessa maastossa tai portaissa liikkumista.

Lähteet

- Alhoniemi, Alho. 1979. Suomen kielen *l*- ja *s*-sijojen oppositiosta. Teoksessa Kallio, Jussi & Häkkinen, Kaisa & Kytömäki, Leena (toim.), *Sanomia: Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979*, 89–105. (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9). Turku: Turun yliopisto.
- Alumäe, Tanel & Tilk, Ottokar & Asadullah. 2018. Advanced rich transcription system for Estonian speech. Teoksessa Muischnek, Kadri & Müürisep, Kaili (toim.), *Human language technologies – The Baltic perspective: Proceedings of the Eighth International Conference Baltic HLT 2018*, 1–8. Amsterdam: IOS Press.
- Aske, Jon. 1989. Path predicates in English and Spanish: A closer look. Teoksessa Hall, Kira & Meacham, Michael & Shapiro, Richard (toim.), *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 1–14. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society.
- Baker, Lewis J. & Levin, Daniel T. 2015. The role of relational triggers in event perception. *Cognition* 136. 14–29.
- Blomberg, Johan. 2014. *Motion in language and experience: Actual and non-actual motion in Swedish, French and Thai*. Lund: Lund University. (Väitöskirja).
- Bock, J. Kathryn. 1986. Syntactic persistence in language production. *Cognitive Psychology* 18. 355–387.

- Dumitrescu, Andrei Calin. 2018. *Spatiaalisten adpositioiden ja sijojen järjestelmien symmetria euraasialaisissa kielissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. (Pro gradu -tutkielma).
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat* [Viron kielen selityssanakirja]. 2009. 2. painos. Tallinna: Eesti Keele Instituut.
- Enfield, Nick J. 2003. Demonstratives in space and interaction: Data from Lao speakers and implications for semantic analysis. *Language* 79(1). 82–117.
- Erelt, Mati & Erelt, Tiiu & Ross, Kristiina. 2007. *Eesti keele käsiraamat* [Viron kielen käsikirja]. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Fagard, Benjamin & Stosic, Dejan & Cerruti, Massimo. 2017. Within-type variation in satellite-framed languages: The case of Serbian. *STUF – Language Typology and Universals* 70(4). 637–660.
- Fagard, Benjamin & Zlatev, Jordan & Kopecka, Anetta & Cerruti, Massimo & Blomberg, Johan. 2016. The expression of motion events: A quantitative study of six typologically varied languages. Teoksessa Faytak, Matthew & Goss, Matthew & Baier, Nicholas & Merrill, John & Neely, Kelsey & Donnelly, Erin & Heath, Jevon (toim.), *Proceedings of the Thirty-Ninth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 364–379. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society.
- Filipović, Luna. 2013. Typology as a continuum: Intratypological evidence from English and Serbo-Croatian. Teoksessa Goschler, Juliana & Stefanowitsch, Anatol (toim.), *Variation and change in the encoding of motion events*, 17–39. (Human Cognitive Processing 41). Amsterdam: John Benjamins.
- Fillmore, Charles J. 1975. *Santa Cruz lectures on deixis 1971*. Bloomington, IN: Indiana University Linguistics Club.
- Frawley, William. 1992. *Linguistic semantics*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Goschler, Juliana & Stefanowitsch, Anatol (toim.). 2013. *Variation and change in the encoding of motion events*. (Human Cognitive Processing 41). Amsterdam: John Benjamins.
- Hasko, Victoria. 2010. Semantic composition of motion verbs in Russian and English: The case of intra-typological variability. Teoksessa Hasko, Victoria & Perelmutter, Renee (toim.), *New approaches to Slavic verbs of motion*, 197–223. Amsterdam: John Benjamins.
- Hasselblatt, Cornelius. 2000. Estonian between German and Russian: Facts and fiction about language interference. *Studies in Slavic and General Linguistics* 28. 135–144.
- Heinämäki, Orvokki. 1984. Aspect in Finnish. Teoksessa de Groot, Casper & Tommola, Hannu (toim.), *Aspect bound: A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology*, 153–177. Dordrecht: Foris.
- Hijazo-Gascón, Alberto & Ibarretxe-Antuñano, Iraide. 2013. Same family, different paths: Intratypological differences in three Romance languages. Teoksessa Gosch-

- ler, Juliana & Stefanowitsch, Anatol (toim.), *Variation and change in the encoding of motion events*, 39–54. Amsterdam: John Benjamins.
- Huumo, Tuomas & Lehismets, Kersten. 2013. How far is ‘out’? On the grammatical functions of the Estonian *välja* ‘out’. *Language and Cognition* 5(4). 375–408.
- Huumo, Tuomas & Sivonen, Jari. 2010. Conceptualizing change as deictic abstract motion: Metaphorical and grammatical uses of ‘come’ and ‘go’ in Finnish. Teoksessa Parrill, Fey & Tobin, Vera & Turner, Mark (toim.), *Meaning, form, and body*, 111–128. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Iacobini, Claudio. 2009. The role of dialects in the emergence of Italian phrasal verbs. *Morphology* 19. 15–44.
- Imbert, Caroline & Grinevald, Colette & Sörös, Anna. 2011. Pour une catégorie de “satellite” de trajectoire dans une approche fonctionnelle-typologique. *Faits de Langues. Les Cahiers: Revue de linguistique* 3. 99–116.
- Ishibashi, Miyuki & Kopecka, Anetta & Vuillermet, Marine. 2006. *Trajectoire: Matériel visuel pour élicitation des données linguistiques*. Fédération de Recherche en Typologie et Universaux Linguistiques, CRNS.
- ISK = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja. 2004. *Iso suomen kielioppi*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Esa. 2010. *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*, osa III. Turku: Turun yliopisto.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic structures*. Cambridge: MIT Press.
- Jacobs, Cassandra L. & Cho, Sun-Joo & Watson, Duane G. 2019. Self-priming in production: Evidence for a hybrid model of syntactic priming. *Cognitive Science* 43. 1–32.
- Kajita, Hirono. 2021. *Suomen verbinjohtimet kognitiivisen semantiikan mukaisina satelliitteina*. Turku: Turun yliopisto. (Pro gradu -tutkielma).
- Kopecka, Anetta. 2009. L’expression du déplacement en français: L’interaction de facteurs sémantiques, aspectuels et pragmatiques dans la construction du sens spatial. *Langages* 173. 54–77.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2020. (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. (<https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/>). (Luettu 2021-06-04).
- Lakusta, Laura & Landau, Barbara. 2005. Starting at the end: The importance of goals in spatial language. *Cognition* 96(1). 1–33.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Larjavaara, Matti. 1990. *Suomen deiksis*. (Suomi 156). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lauerma, Petri. 1990. Spatiaalinen kenttä. Teoksessa Leino, Pentti & Helasvuo, Marja-Liisa & Lauerma, Petri & Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.), *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*, 108–145. (Kieli 5). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lehismets, Kersten. 2013. *Yli, läpi ja kautta*: Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa. *Virittäjä* 117(3). 346–371.
- Leino, Pentti & Helasvuo, Marja-Liisa & Lauerma, Petri & Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.). 1990. *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. (Kieli 5). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lewandowski, Wojciech. 2021. Variable motion event encoding within languages and language types: A usage-based perspective. *Language and Cognition* 13(1). 34–65.
- Levinson, Stephen C. 2003. *Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loucks, Jeff & Pederson, Eric. 2011. Linguistic and non-linguistic categorization of complex motion events. Teoksessa Bohnemeyer, Jürgen & Pederson, Eric (toim.), *Event representation in language and cognition*, 108–133. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lozińska, Joanna & Pietrewicz, Barbara. 2018. Lexicalization of vertical motion: A study of three satellite-framed languages. *Cognitive Studies / Études cognitives* 18. 1–13.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matsumoto, Yo & Akita, Kimi & Takahashi, Kiyoko. 2017. The functional nature of deictic verbs and the coding patterns of deixis: An experimental study in English, Japanese, and Thai. Teoksessa Ibarretxe-Antuñano, Iraide (toim.), *Motion and space across languages*, 95–122. Amsterdam: John Benjamins.
- Mayer, Mercer. 1969. *Frog, where are you?* New York: Dial Press.
- Metslang, Helle. 1994. Kielet ja kontrastit. *Virittäjä* 98(2). 203–226.
- 2001. On the developments of the Estonian aspect: The verbal particle *ära*. Teoksessa Dahl, Östen & Koptjevskaja-Tamm, Maria (toim.), *The Circum-Baltic languages: Typology and contact, vol. 2: Grammar and typology*, 444–479. Amsterdam: John Benjamins.
- Miller, George A. & Johnson-Laird, Philip N. 1976. *Language and perception*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Naidu, Viswanatha & Zlatev, Jordan & Duggirala, Vasanta & Van De Weijer, Joost & Devylder, Simon & Blomberg, Johan. 2018. Holistic spatial semantics and post-Talmian motion event typology: A case study of Thai and Telugu. *Cognitive Semiotics* 11(2). 1–27.
- Ojutkangas, Krista. 2008. Mihän suomessa tarvitaan sisä-grammeja? *Virittäjä* 112(3). 382–400.

- 2012. Ikkuna ulos: Suomen *ulko*-grammit ja huomion ikkunoiminen. *Virittäjä* 116(2). 169–197.
- Tekeillä. Dynamic local cases in use: Expressing directional events in Finnish.
- Pajunen, Anneli. 2001. *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pajusalu, Renate & Kahusk, Neeme & Orav, Heili & Veismann, Ann & Vider, Kadri & Öim, Haldur. 2012. The encoding of motion events in Estonian. Teoksessa Vulchanova, Mila & van der Zee, Emile (toim.), *Motion encoding in language and space*, 44–66. Oxford: Oxford University Press.
- Pasanen, Päivi & Pakkala-Weckström, Mari. 2008. The Finnish way to travel: Verbs of motion in Finnish frog story narratives. Teoksessa Garant, Mikel & Helin, Irmeli & Yli-Jokipii, Hilikka (toim.), *Kieli ja globalisaatio – Language and globalization*, 311–331. (AFinLAN vuosikirja 66). Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Pickering, Martin J. & Branigan, Holly P. 1999. Syntactic priming in language production. *Trends in Cognitive Sciences* 3(4). 136–141.
- Pällin, Kristi & Kaivapalu, Annekatrin. 2012. Suomen *mennä* ja *lähteä* vertailussa: Lähtökohtana vironkielinen suomenoppija. *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 22. 287–323.
- Ragnarsdóttir, Hrafnhildur & Strömqvist, Sven. 2004. Time, space, and manner in Swedish and Icelandic: Narrative construction in two closely related languages. Teoksessa Strömqvist, Sven & Verhoeven, Ludo (toim.), *Relating events in narrative, vol. 2: Typological and contextual perspectives*, 113–141. New York: Psychology Press.
- Rätsep, Huno. 1978. *Eesti keele lihtlauseite tüübid* [Viron kielen yksinkertaisten lauseiden tyypit]. (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 12). Tallinn: Valgus.
- Sinha, Chris & Kuteva, Tanya. 1995. Distributed spatial semantics. *Nordic Journal of Linguistics* 18(2). 167–199.
- Siro, Paavo. 1977. *Sijakielioppi*. 2., korjattu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Slobin, Dan I. 2004. The many ways to search for a frog: Linguistic typology and the expression of motion events. Teoksessa Strömqvist, Sven & Verhoeven, Ludo (toim.), *Relating events in narrative, vol. 2: Typological and contextual perspectives*, 219–257. New York: Psychology Press.
- 2006. What makes manner of motion salient? Explorations in linguistic typology, discourse, and cognition. Teoksessa Hickmann, Maya & Robert, Stéphane (toim.), *Space in languages: Linguistic systems and cognitive categories*, 59–81. (Typological Studies in Language 66). Amsterdam: John Benjamins.
- Slobin, Dan I. & Hoiting, Nini. 1994. Reference to movement in spoken and signed languages: Typological considerations. Teoksessa Gahl, Susanne & Dolbey, Andy & Johnson, Christopher (toim.), *Proceedings of the Twentieth Annual Meeting of*

- the Berkeley Linguistics Society: General session dedicated to the contributions of Charles J. Fillmore*, 487–505. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society.
- Sloetjes, Han & Wittenburg, Peter. 2008. Annotation by category: ELAN and ISO DCR. Teoksessa Calzolari, Nicoletta & Choukri, Khalid & Maegaard, Bente & Mariani, Joseph & Odijk, Jan & Piperidis, Stelios & Tapias, Daniel (toim.), *Proceedings of the Sixth International Conference on Language Resources and Evaluation*, 816–820. European Language Resources Association.
- Stefanowitsch, Anatol & Rohde, Ada. 2004. The goal bias in the encoding of motion events. Teoksessa Radden, Günter & Panther, Klaus-Uwe (toim.), *Studies in linguistic motivation*, 249–267. (Cognitive Linguistics Research 28). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Talmy, Leonard. 1985. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. Teoksessa Shopen, Timothy (toim.), *Language typology and syntactic description, vol. III: Grammatical categories and the lexicon*, 57–149. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2000. *Toward a cognitive semantics, vol. II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Taremaa, Piia. 2017. *Attention meets language: A corpus study on the expression of motion in Estonian*. (Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 29). Tartu: University of Tartu Press. (Väitöskirja).
- 2021. Verbs of horizontal and vertical motion: A corpus study of Estonian. *Finnish Journal of Linguistics* 34. 221–256.
- Tragel, Ilona. 2003. *Eesti keele tuumverbid* [Viron kielen ydinverbit]. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (Väitöskirja).
- Tuuri, Emilia. 2021. Liiketilanteen väylän ja suunnan kielentäminen suomessa. Teoksessa Pajunen, Anneli & Honko, Mari (toim.), *Suomen kielen hallinta ja sen kehitys: Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset*, 108–154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- van Staden, Miriam & Narasimhan, Bhuvana. 2012. Granularity in the cross-linguistic encoding of motion and location. Teoksessa Vulchanova, Mila & van der Zee, Emile (toim.), *Motion encoding in language and space*, 134–148. Oxford: Oxford University Press.
- Verkerk, Annemarie. 2013. Scramble, scurry and dash: The correlation between motion event encoding and manner verb lexicon size in Indo-European. *Language Dynamics and Change* 3. 169–217.
- Wälchli, Bernhard. 2001. A typology of displacement (with special reference to Latvian). *STUF – Language Typology and Universals* 54(3). 298–323.
- Väänänen, Milja. 2016. *Subjektin ilmaiseminen yksikön ensimmäisessä persoonassa: Tutkimus suomen vanhoista murteista*. Turku: Turun yliopisto. (Väitöskirja).

- Zlatev, Jordan. 2007. Spatial semantics. Teoksessa Cuyckens, Hubert & Geeraerts, Dirk (toim.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, 318–350. Oxford: Oxford University Press.
- Zlatev, Jordan & David, Caroline & Blomberg, Johan. 2010. Translocation, language and the categorization of experience. Teoksessa Evans, Vyvyan & Chilton, Paul (toim.), *Language, cognition and space: The state of the art and new directions*, 389–418. Sheffield: Equinox.
- Zlatev, Jordan & Yangklang, Peerapat. 2004. A third way to travel: The place of Thai in motion-event typology. Teoksessa Strömqvist, Sven & Verhoeven, Ludo (toim.), *Relating events in narrative, vol. 2: Typological and contextual perspectives*, 159–190. New York: Psychology Press.
- Özçaliskan, Şeyda. 2015. Ways of crossing a spatial boundary in typologically distinct languages. *Applied Psycholinguistics* 36. 485–508.

Yhteystiedot:

Emilia Tuuri
Kielten yksikkö
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
33014 Tampereen yliopisto
sähköposti: emilia(dot)tuuri(at)tuni(dot)fi

Maija Belliard
Kielten yksikkö
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
33014 Tampereen yliopisto
sähköposti: maija(dot)belliard(at)tuni(dot)fi